

HLEDÁNÍ KONSTRUKTIVNÍHO DIALOGU V POLARIZOVANÉ SPOLEČNOSTI

Metodická příručka
pro učitele a lektory

 Institut
Tereziánské
iniciativy

 NR
NADACE MILANA REMEŠCU

**anne
frank**
house

Anne Frank.
ANNE FRANK ZENTRUM

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

 NADAČNÍ FOND OBĚTEM
HOLOCAUSTU
FOUNDATION FOR
HOLOCAUST VICTIMS

HLEDÁNÍ KONSTRUKTIVNÍHO DIALOGU V POLARIZOVANÉ SPOLEČNOSTI

Metodická příručka
pro učitele a lektory

Institut Tereziánské iniciativy
obecně prospěšná společnost
Jáchymova 63/3,
110 00 Praha 1
www.terezinstudies.cz

E-mail: institute@terezinstudies.cz

Editoři: Dana Gabařová, Michal Keim

Autoři příspěvků:

Peter Drál (NMŠ)
Dana Gabařová (ITI)
Michal Keim (NMŠ)
Daniëlle van der Meer (AFH)
Kathrin Ziemmens (AFZ)

Editace panelové diskuse:

Thomas Elmecker
Ivana Gabařová
Eliška Ševčíková Waageová

OBSAH

SLOVO NA ÚVOD	6
CO JE POLARIZACE	7
PŘEDSTAVENÍ PARTNERSKÝCH ORGANIZACÍ	8
PANELOVÁ DISKUSE	10
PROFILY PANELISTŮ	11
ZÁZNAM PANELOVÉ DISKUSE	12
METODY A AKTIVITY	30
TVÁŘÍ V TVÁŘ HISTORII A SOBĚ SAMÝM	31
JAK MŮŽE ONLINE NÁSTROJ PŘÍSPĚT K DEPOLARIZACI? STORIES THAT MOVE. POSTUPY PROTI DISKRIMINACI	35
KDYŽ JE VE TRÍDĚ NAPĚTÍ. DEEP DEMOCRACY	43
ZLATÉ ŠÍPY	47
OBYČEJNÝ DEN	51
ŽIVÁ KNIHOVNA	63
PODĚKOVÁNÍ	71

„Chceme-li, aby naše demokracie zvítězila, musíme lidi vychovávat k tomu, aby se dokázali vyrovnat s názory, které jsou v rozporu s jejich vlastními. Musíme je povzbuzovat k tomu, aby si ověřovali svá přesvědčení, opouštěli své bezpečné zóny a vystavovali se opačným názorům.“

Sasha Lenhartz

Prostřednictvím projektu **„Hledání konstruktivního dialogu v polarizované společnosti“** jsme si dali za cíl pomoci snižovat míru polarizace v rámci veřejné debaty o společenské rozmanitosti, jak ji pozorujeme ve střední a západní Evropě. Můžeme společně posunout diskuzi od výměny nenávistných projevů ke konstruktivnímu dialogu, který nám poslouží při hledání řešení a odpovědí?

Na projektu spolupracovali Institut Tereziánské iniciativy (CZ), Anne Frank House (NL), Anne Frank Zentrum (DE) a Nadace Milana Šimečky (SK). Všichni partneři projektu využívají příběh Anny Frankové k tomu, aby ukázali, jak polarizace společnosti přispívá k diskriminaci, porušování rovných práv a ke vzniku autoritářské a totalitní společnosti.

Snažili jsme se hledat cesty, jak s mládeží pracovat a otevřít téma polarizace, ale bez nenávisti a předsudků. Cílem projektu bylo vytvořit skupiny, které se budou zabývat možnostmi, jak s polarizujícími tématy pracovat tak, aby se případné konflikty zmírňovaly.

Projektové aktivity vycházely z reflexe známého příběhu Anny Frankové a jeho rozšíření na místní a evropský kontext, stejně jako z dalších příběhů obětí holocaustu a různých obětí diskriminace.

se zabývaly tématy propagandy, diskriminace, radikalizace, rovných práv, identit a dalšími relevantními tématy. Projekt byl založen na principech ocenění různých hodnotových perspektiv, využití komparativního přístupu a sdílení zkušeností různých evropských zemí (CZ, SK, NL, DE). Výstupy projektu jsou následující:

Pracovní skupiny:

- odborníci – historici, sociologové, metodologové a další,
- pedagogové – učitelé základních a středních škol a lektori působící v oblasti vzdělávání,
- mládež ve věku 14 až 20 let.

Plánované výstupy:

- Soubor nástrojů zahrnující doporučení odborníků, studentů a učitelů, jak zacházet s potenciálně polarizujícími tématy ve třídách a ve veřejném diskurzu;
- **180** mladých lidí vyškolených v technikách nenásilné komunikace;
- **30** učitelů vyškolených v tom, jak řešit polarizující témata ve třídách;
- **4400** návštěvníků výstavy o Anně Frankové, kteří získali víc citlivosti vůči rozmanitosti společnosti.

CO JE POLARIZACE?

Pod polarizací rozumíme rozdělení společnosti nebo skupiny na dvě zcela protichůdné skupiny na základě názorů a přesvědčení. Důvody polarizace ve společnosti mohou být politické, rasové, ekonomické, náboženské, geografické a mnohé jiné. Náš projekt začal ještě před celosvětovou pandemií Covid-19 a tato nová hrozba přinesla ještě větší rozdíly mezi skupinami, které zastávají protichůdná přesvědčení. Polarizace je pro lidi stále častějším tématem v mnoha oblastech života a může ovlivnit všechny jeho aspekty, od rodiny přes vztahy na pracovišti až po volební kampaně a politiku.

Naše aktivity jsme směřovali především na mládež a pedagogy, kteří mohou s těmito tématy pracovat a pomoci vytvořit citlivější a zdravější třídu, školu či společnost.

PŘEDSTAVENÍ PARTNERŮ

Institut Tereziánské iniciativy (CZ)

Institut Tereziánské iniciativy (ITI) se zaměřuje na výzkum, dokumentaci a vzdělávání v oblasti moderních dějin spojených s holocaustem, jeho kořeny a odkazem. Od roku 2008 provozuje Datobázi obětí holocaustu, která je přístupná veřejnosti na portálu www.holocaust.cz. Obsah stránek je zaměřen na historii holocaustu ve střední Evropě.

Od roku 2011 Institut Tereziánské iniciativy pořádá semináře, vzdělávací programy a konference pro učitele a mládež, zaměřené na moderní dějiny a vztahy mezi majoritou a menšinami. Vzdělávací programy jsou založeny zejména na metodě Tváří v tvář holocaustu a sobě samým [Facing History and Ourselves]. Vzdělávací aktivity navazují na vlastní archivní výzkum a využívají práci s prameny. vlastní archivní výzkum Institutu. Ve vzdělávání i ve výzkumu v současnosti spolupracuje z tzv. druhou generací přeživších holocaustu.

V letech 2017 až 2022 ITI koordinoval putovní výstavu Nechte mě být jaká jsem. Životní příběh Anne Frankové, kde se soustředil na vrstevnické vzdělávání. Inicioval tvorbu webové aplikace MemoGIS, ke které vytvořil vzdělávací programy se vzorovými vycházkami. Každoročně pořádá vzpomínkovou akci „Veřejné čtení jmen obětí holocaustu - Jom ha-šoa“ a provozuje veřejnou odbornou knihovnu.

www.terezinstudies.cz

Anne Frank House (NL)

Dům Anny Frankové (AFH), založený v roce 1957, je nezávislá nezisková organizace pověřená péčí o tzv. Zadní trakt, místo kde se Anne Franková během druhé světové války ukrývala a kde si psala deník. Cílem Domu Anny Frankové je zachování úkrytu Anny Frankové a podnítit širokou mezinárodní veřejnost – zejména mladé lidi – k zamyšlení nad nebezpečím antisemitismu,

předsudků a diskriminace, ale také je inspirovat k aktivnímu občanství prostřednictvím pozitivních příkladů lidí, kteří ukrývaným pomáhali. Každý rok navštíví Dům Anny Frankové více než milion lidí. Celosvětově se vzdělávacích programů, které AFH organizuje, účastní desetitisíce mladých lidí. Dům Anne Frankové vyvíjí pedagogické materiály a realizuje vzdělávací projekty v mezinárodním měřítku s cílem bojovat proti současným formám antisemitismu, rasismu a xenofobie a přispívat k budování pluralitní a demokratické společnosti. Jeho nejpoužívanějším produktem je putovní výstava o životě Anny Frankové na pozadí holocaustu a 2. světové války, pomocí které mladí dobrovolní peer-průvodci propojují historický kontext se současnou lidskoprávní problematikou, zkoumají koncept identity a učí se vytvářet inkluzivnější a vzájemně propojenou společnost.

www.annefrank.org

Anne Frank Zentrum (DE)

Anne Frank Zentrum je německá partnerská organizace Domu Anny Frankové. Centrum návštěvníkům připomíná Annu Frankovou a její deník prostřednictvím výstav a řady vzdělávacích programů. Zprostředkovává vzdělávací příležitosti, při nichž mohou děti a mladí lidé zkoumat historii a propojovat ji se světem, v němž dnes žijí. Učí se, jak převzít společenskou odpovědnost a jak se angažovat v oblasti svobody, rovných práv a demokracie.

Výstava „Vše o Anne“ je prezentována na náměstí Hackescher Markt v Berlíně-Mitte. Výstava vypráví o životě Anny Frankové a o době, ve které žila. Vysvětluje, proč je deník Anny Frankové dnes tak známý, a ukazuje, že její myšlenky jsou stále aktuální. Výstava Vše o Anne se k tomu vyjadřuje jedinečným způsobem. Je to jediná výstava o dějinách nacistické vlády v Berlíně, která je zaměřena speciálně na děti, mládež a rodiny.

www.annefrank.de

Nadace Milana Šimečky (SK)

Nadace Milana Šimečky (MSF) je jednou z nejstarších nevládních organizací na Slovensku. Od roku 1991 se zaměřujeme na lidská práva a interkulturní otázky. Zabývá se rozvojem a realizací vzdělávacích programů a několika výzkumných, osvětových a advokačních aktivit na místní, národní i mezinárodní úrovni. Již několik let nadace realizuje výzkumné a vzdělávací projekty zabývající se holocaustem a antisemitismem na Slovensku. Vzdělávací program Remembrance usiluje o podporu aktivního občanství v oblasti lidských práv a kultivaci demokratických principů. Od roku 2005 úspěšně realizovali projekt vrstevnického vzdělávání s putovní výstavou „Anne Franková. Historie pro dnešek“ na slovenských školách. Putovní výstavy o Anně Frankové představí ročně v 10 školách, v rámci Anne Frank Youth Network nabízejí pokročilé vzdělávání studentů, které poskytuje podporu jejich občanské angažovanosti. Vypracovali slovenskou verzi výukových materiálů pro boj proti antisemitismu a dalším formám nesnášenlivosti, které byly autorizovány národním ministerstvem školství. Hlavní činností Nadace Milana Šimečky jsou vzdělávací programy pro učitele, školy a studenty v oblasti identity, migrace, rozmanitosti, diskriminace, předsudků, holocaustu, totalitního režimu, hodnotové a paměťové výchovy. Spolupracují na webové stránce s výukovým nástrojem pro učitele nazvaným Stories that Move, který pracuje s vrstevnickým vzděláváním v tématech diskriminace. Vyvinuli interaktivní procházku s využitím svědectví přeživších holocaustu nazvanou IWalk v Bratislavě a Košicích. Pět let vedli e-learningový kurz pro učitele „Jak učit o holocaustu dnes?“. Mezi další programy Nadace Milana Šimečky patří multižánrový festival [fjuzn] po celém Slovensku s cílem posílit postavení nových menšin a inkluzi.

www.nadaciamilanashimecku.sk

PANELOVÁ DISKUSE

Hledání konstruktivního dialogu v polarizované společnosti

Panelová diskuse se konala v rámci konference „Hledání konstruktivního dialogu v polarizované společnosti“ 6. června 2022 v Praze.

Text byl editován za účelem lepšího porozumění přepisu příspěvků panelistů.

PROFILY PANELISTŮ

Zuzana Schreibrová je výkonnou ředitelkou Multikulturního centra Praha - nevládní organizace zabývající se vzdělávacími a výzkumnými aktivitami v oblasti mezinárodní migrace, sociálního začleňování Romů a globálního rozvoje. Získala bakalářský titul v oboru humanitní vědy na Fakultě humanitních studií UK, kde se věnovala výzkumu současné pražské židovské komunity. Pokračovala magisterským studiem obecné antropologie se specializací na historickou antropologii, narativní analýzu a paměťová studia.

Sasha Lenhartz je hlavním zpravodajcem deníků Welt a Welt am Sonntag. Předtím vedl zahraniční redakci a šest let působil jako korespondent ve Francii. Byl redaktorem Frankfurte Allgemeine Zeitung a pracoval v Süddeutsche Zeitung Magazin. Studoval srovnávací literaturu v Paříži, Berlíně, Santa Barbaře a New Yorku a doktorát získal na Kolumbijské univerzitě. Ve své knize Unter Galliern líčí své zážitky z Paříže, kde působil jako novinový dopisovatel, a v knize Global Players se s humorem a vtipem zabývá posedlostí naší společnosti mláďím.

Flavio Bollag nastoupil do Outward Bound Center for Peacebuilding jako ředitel pro rozvoj v květnu 2015 a od roku 2019 zde působí jako výkonný ředitel. Jeho role v OBCP zahrnovaly vedení programu, rozvoj a dohled, fundraising a komunikaci a facilitaci. Všechny tyto úkoly mu přinesly náročnou a obohacující roli při zachycení a vyprávění neuvěřitelných příběhů výjimečných lidí. Společně s Anou Patel je spoluvydavatelem publikace Experiential Peacebuilding a pomáhal rozvíjet a sdílet zážitkové aktivity na téma Pozitivní mír s mnoha partnerskými organizacemi včetně Rotary International.

Emil Voráč je ředitelem Khamoro o.p.s. Tato organizace z Chodova v západních Čechách funguje již 26 let. Za tu dobu se dostala do podvědomí celé České republiky a dokonce i za její hranice. Emil Voráč působil jako lektor, dvě volební období byl členem Rady vlády pro romské záležitosti, tři volební období členem Krajského výboru pro komunitní a jiné záležitosti. Obdržel několik ocenění, mimo jiné v roce 2018 cenu „Laskavec roku“ za přínos sociální politice od Nadace Karla Janečka. Spolupracuje s mnoha organizacemi v České republice, mimo jiné s Institutem Tereziánské iniciativy, Člověkem v tísní, Romodromem, Kotcem, Světlem Kadaň, Romanonetem a mnoha dalšími. Několikrát kandidoval za Zelené, a to od komunálních voleb až po volby do Evropského parlamentu.

Tomáš Kraus je ředitelem Institutu Tereziánské iniciativy a moderátorem panelové diskuse.

PANELOVÁ DISKUSE

ZÁZNAM PANELOVÉ DISKUSE

Zuzana Schreiberová

Dobré odpoledne. Jmenuji se Zuzka Schreiberová, jsem ředitelka Multikulturního centra Praha. Od roku 2015 působím v iniciativách, které pomáhají uprchlíkům, kteří se ocitli na pražském Hlavním nádraží.

Na Hlavním nádraží jsme poskytovali základní asistenci příchozím, to bylo v souvislosti se syrskou válkou a s válkou v Afghánistánu. Později jsme skrze tenhle aktivistický background, kdy jsem působila v rámci iniciativy Hlavák, vytvořili organizaci, se kterou jsme pomohli více než devíti stům lidem. Tato organizace samozřejmě nezůstala nečinná ani teď v souvislosti s válkou na Ukrajině.

*Hlavák: odkazuje k Hlavnímu nádraží v Praze, kam přijíždí většina uprchlíků.

Cílem Multikulturního centra Praha je komunikovat právě témata migrace a multikulturalismu s českou společností. A pokud jste vnímali ty společenské nálady, které byly v roce 2015, 2016, například i v souvislosti s teroristickými útoky, tak to skutečně nebylo snadné téma a rozhodně to bylo polarizující téma.

* 7. 1. 2015, Paříž, útok v redakci satirického časopisu Charlie Hebdo kvůli karikaturám Mohameda.
14. a 15. 2. 2015 Kodaň, Dánsko. Kulturní centrum Krudttønden, Velká synagoga.
13. 11. 2015, Paříž, Francie. Koordinovaný útok na

šesti místech mimo jiné na fotbalovém stadionu a v koncertní hale Bataclan na koncertu skupiny Eagles of Death Metal za účasti asi 1 500 diváků. 130 obětí a víc než 350 zraněných.

22. 3. 2016, Brusel, Belgie. Teroristické útoky na letišti a stanice metra poblíž evropských institucí. 35 mrtvých a asi 340 zraněných.

14. 7. 2016, Nice, Francie. Nákladní automobil najel do davu lidí. 87 mrtvých, víc než 400 zraněných.

19. 12. 2016, Berlín, Německo. Útok kamionem na adventní trhy. 12 mrtvých, 48 zraněných.

Chtěla bych tady krátce sdílet, co jsem se naučila, co fungovalo, co nefungovalo, jaké to mělo následky pro organizaci nebo třeba i pro můj osobní život.

Když mluvím o rozdělené společnosti, nerada používám černou nebo bílou. Ráda používám škálu. Jsou to opravdu různé odstíny, kdy ten nejsvětější, žlutý, označuje pozitivní postoje a aktivní činy a červený, tmavě červený, zase negativní postoje a negativní činy. Tato škála vychází z metodiky americké výzkumnice Rachel Brown, která začínala v americkém muzeu Holocaustu a je zakladatelkou a výkonnou ředitelkou společnosti Over Zero.

Když jsem zkoušela komunikovat o migraci, snažila jsem se vysvětlovat, co je to uprchlík, že Molenbeek v Belgii je čtvrt jako každá jiná. Ano, staly se tam nešťastné věci, ale je to čtvrt jako každá jiná. Začala jsem vysvětlovat, co je to nezisková organizace a jak jsou neziskové organizace financovány. A moje dojmy? Není to o faktech. Je to čistě o emocích. Je to o slovech, která jsou prostě rozbuškou, a těmito slovy v roce 2015, 2016, byl uprchlík, byl to islám, byla to nezisková organizace. To je možná rozdíl mezi Českou a Slovenskou republikou a Německem a Holand-

skem. U nás je skutečně velikánská nedůvěra k neziskovým organizacím. V československém narativu jsou spojeny s různými typy konspiračních teorií. Společenské ocenění tu není, a to je to, kde nám skutečně těch čtyřicet let demokracie chybí. Zjistila jsem, že stačí použít jednoduché slovo a dochází ke konfliktu.

* Molenbeek je čtvrt na okraji Bruselu obydlená většinou chudými přistěhovalci. Žili tu teroristi usvědčení z útoků v Bruselu a v Paříži.

Důležitou lekcí pro mě bylo to, že jsem si i na vlastní kůži ověřila, jak je strašně jednoduché oponenty demonizovat a odsunout do kategorie hloupých, nenávisných, zlých lidí. To pro mě byla strašně důležitá lekce: naučit se, že to jsou lidé, kteří mají strach, kteří nechtějí být prvoplánově zlí. Dezinformátoři, populističtí politikové a různé typy demagogů hrají na jejich obavy a strachy, a vlastně i na jejich pozitivní hodnoty - na péči o rodinu a tak dále.

Pak se ale naskytá otázka – když strach těch druhých může být pochopitelný, tak kde je ta hranice? Kde říct, tady končí tvoje obavy a začíná to, co by se říkat nemělo.

Mám na to dvě základní teze. První hranice je to, co překračuje trestní zákoník. V České republice máme několik poměrně dobrých zákonů proti nenávisti vůči skupinám obyvatel. Jak jsou uplatňovány to je druhá věc. A pak mám moc ráda italskou politoložku Nadiu Urbinati, která má mnoho tezí o nedirektivním řízení společnosti nebo přístupu k demokracii a která říká, že právo vstupovat do veřejného prostoru se svým názorem má každý, kdo v tomtéž nezabraňuje jiným..

Sascha Lehnartz

Děkuji vám za pozvání na tuto konferenci. Domnívám se, že hledání cest konstruktivního dialogu v polarizované společnosti je obrovskou výzvou a zásadním úkolem v době, kdy se zdá, že naše společnosti v Evropě a také v celosvětovém měřítku jsou na tom přesně opačně. Jsou stále více polarizované. Neschopnost jednat o společenských výzvách a rozdílech prostřednictvím konstruktivního dialogu se stává stále větší hrozbou pro fungování naší společnosti.

Dovolte mi hned na začátku jedno upozornění, abych možná snížil riziko zklamání z mého příspěvku: ani já nemám řešení problému, který zde již nějakou dobu analyzujete nebo budete analyzovat v příštích dnech.

Skutečně vám nemohu říci, jak najít způsoby konstruktivního dialogu v polarizované společnosti, protože se obávám, že právě to je jeden z rysů polarizované společnosti, že je polarizovaná právě proto, že velká část členů této společnosti již rezignovala na samotný koncept konstruktivního dialogu.

Dovolte mi stručně nastínit, z čeho vycházím. Pracuji jako hlavní zpravodaj německých deníků Welt und Welt am Sonntag a jejich internetové televize. Pro ty z vás, kteří možná nejsou zcela obeznámeni s německým mediálním trhem: ze čtyř nebo pěti větších mainstreamových deníků v Německu je Die Welt na třetím místě za Sueddeutsche Zeitung a Frankfurter Allgemeine Zeitung. Když spočítáte papírový náklad, klesli jsme pod 100 000 kusů denně, jako většina novin v dnešní době. Útěchou nám je, že mezi mainstreamovými deníky jsme jedničkou na digitálním trhu v Německu. Die Welt vydává Axel Springer, liberálně-konzervativní mediální dům, který měl za studené války pověst spíše ostře antikomunistickou.

Mé zkušenosti tedy vycházejí ze zhruba čtrnácti let, které jsem pro die Welt pracoval, nejprve jako zpravodaj ve Francii, poté jako vedoucí zahraniční redakce a v poslední době jako hlavní zpravodaj. Předtím jsem několik let pracoval také pro Frankfurter Allgemeine Zeitung a Sueddeutsche Zeitung. Takže se svými více či méně dlouhými 25 lety v mediálním světě mohu potvrdit skutečnost, že se atmosféra debaty zrovna nezlepšila. Zároveň se zdráhám dělat to, k čemu mají boomeri jako já sklon, tedy předstírat, že za starých časů to bývalo mnohem lepší. Jednoduše proto, že dnešní mediální krajina je tak zásadně odlišná od mediální krajiny před 25 lety, že je těžké provádět smysluplná srovnání.

Před 25 lety byl jediný způsob, jak mohl čtenář komunikovat s novinami nebo jakýmkoliv jiným médiem, sednout si a napsat dopis redakci, samozřejmě na papír, a poslat ho poštou. Redaktor zodpovědný za dopisy redakci pak každých několik dní ručně vybral několik takových dopisů, upravil je a zkrátil tak, aby se vešly do tisku. Tato praxe možná ještě nebyla úplně cenzurou, ale účinným způsobem, jak kontrolovat a omezovat to, co bylo považováno za výjimečnou formu veřejné diskuse a debaty. Záměrně se tak vyřazovalo to, co by redakce zpravodajského média považovala za okrajový nebo radikální názor, a dopisy s příliš velkým množstvím pravopisných chyb.

Zavedené noviny nebo médium byly nejen účinným strážcem brány, protože kromě několika málo konkurentů byly relativně osamocené v tom, že měly prostředky k prosazování vlastního pohledu na svět a k vyloučení ostatních, ale také proto, že měly moc vyloučit z veřejné debaty téměř všechny ostatní. Tato strážní moc, ať už v dobrém či zlém, je nyní pryč. Nejenže čtenáři nebo zpravodajské weby mohou téměř všude přímo reagovat a komentovat, pokud se jim ne-

líbí, co čtou. Rozmach sociálních médií a kanálů typu messenger umožňuje v podstatě každému, aby byl svou vlastní platformou a účastnil se jakékoli debaty, do které by se chtěl zapojit.

To je zásadní změna, která zcela změnila pravidla hry politického diskurzu a veřejné debaty. Jednoduše proto, že tzv. sociální média nejsou nutně určena k posilování sociálních vazeb prostřednictvím konstruktivního dialogu mezi dvěma zneprátenými tábory, ale spíše k vytváření komunit stoupců, kteří, mají tendenci mít poměrně monolitní pohled na svět.

Jedním z důsledků tohoto vývoje je, že tradiční redakce, nazývané mainstreamová média, mají stále větší potíže oslovit lidi, kteří se pohodlně usadili ve své sociální bublině. Zdá se, že myšlenka, že tato mainstreamová média jsou více méně ekvivalentem státních médií, ovládaných buď vládou, nebo liberální, městskou elitou, nachází stále větší podporu.

Pokud chcete jednoduché vysvětlení, můžete to svést na spoustu věcí: nedostatek mediální gramotnosti, rostoucí společenský tlak, nárůst iracionálních a konspiračních teorií, touhu po snadném řešení ve stále složitějším světě.

To by však bylo příliš zjednodušující už proto, že na tomto vývoji mají svůj podíl i zavedená média. Stačí se podívat na náhodný vzorek významného politického vývoje za posledních šest nebo sedm let, můžu náhodně vyjmenovat referendum o brexitu, nástup Donalda Trumpa, v roce 2015 evropskou uprchlickou krizi, způsobenou válkou v Sýrii, pandemií COVID-19 a v neposlední řadě ruský útok proti Ukrajině.

Co mají všechny tyto události více či méně společného? Tradiční média a jejich armády expertů je buď nepředvídali, nebo je nedokázali a stále

nedokážou přesvědčivě popsat a interpretovat pro ostatní lidi.

To jistě přispělo k erozi důvěry, s níž se dnes jako média potýkáme. V nedávném průzkumu byli lidé v Evropě dotazováni, nakolik důvěřují psaným médiím. Výsledky byly pro nás docela alarmující. V Nizozemsku je stále poměrně velká důvěra, médiím důvěřuje asi 71 % lidí. V Německu a v České republice je to o něco více než 50 %. To znamená, že médiím, která se označují za čtvrtou kolonu demokratické společnosti, vedle zákonodárné, soudní a výkonné moci, nedůvěřuje polovina obyvatel. A lidé, kteří nám nedůvěřují, obvykle nejsou extrémně ochotní vést konstruktivní dialog.

Domnívám se, že bude obrovskou výzvou tento trend zvrátit. Aby se důvěra obnovila a aby byl možný dialog, musí lidé v médiích opustit své vlastní sociální bubliny a bezpečné prostory, aby se zapojili do dialogu s lidmi, kteří vidí svět jinak než oni. To může být nesmírně nepříjemný, bolestivý a nervy drásající úkol, ale obávám se, že bude nezbytný.

Pak je tu ještě jeden aspekt, který nelze pokrýt pouze v mediální oblasti, jakkoli budou novináři ochotni vést dialog se svým publikem. Ten druhý aspekt je zcela výchovný: chceme-li, aby naše demokracie zvítězila, musíme lidi vychovávat k tomu, aby se dokázali vyrovnat s názory, které jsou v rozporu s jejich vlastními. Musíme je povzbuzovat k tomu, aby si ověřovali svá přesvědčení, opouštěli své bezpečné zóny a vystavovali se opačným názorům. To pravděpodobně vyžaduje velké investice do politického vzdělávání, do mediální gramotnosti a v neposlední řadě do udržitelných sociálních reforem. Zde budu muset končit, i když jsem teprve začal.

Flavio Bollag

Dobré odpoledne, je mi potěšením připojit se k vám zvenčí New Yorku. Jmenuji se Flavio Bollag. Jsem výkonným ředitelem Centra pro budování míru Outward Bound. Ti z vás, kteří možná znají Outward Bound buď z Německa, z České republiky, nebo ze Slovenska či z jiných míst, vědí, že jsme jednou z mezinárodních organizací, které se zabývají venkovním, praktickým, jak říkáme zážitkovým učením, učením se praxí.

Jsme velmi malou součástí této rodiny, ale zaměřujeme se na myšlenku budování míru, na spolupráci při řešení rozdílů mezi vedoucími, mezi komunitami, mezi organizacemi.

Co děláme? Říkáme tomu zážitkové budování míru, a to pro nás znamená, že pracujeme s lidmi a skupinami a snažíme se pomoci těm, kteří chtějí, vybudovat si vůli a dovednost řešit konflikty bez násilí nebo strachu z násilí.

Konflikt není nepřítel, proti kterému bojujeme. Nepřítelem je násilí nebo strach z násilí. Konflikt je naprosto přirozený a normální pro lidi, pro komunity, pro rodiny, pro kohokoli z nás. Ale to, co chceme dělat, je pracovat se skupinami lidí, včetně těch, kteří by řekli, že jsou polarizovaní nebo marginalizovaní nebo že nemají s ostatními lidmi, s nimiž musí komunikovat, nic společného. Hledáme způsoby, jak pro ně vybudovat společnou základnu, a hlavně způsoby, jak se začít zabývat myšlenkou vzájemné důvěry a vzájemné komunikace.

Oba moji předřečníci zmínili myšlenky obtíže, které vznikají při používání jazyka a při hledání důvěry. My se o to snažíme pomocí různých, láskyplných způsobů, a to včetně těch velmi praktických, jako je společná turistika, společné pádlování v řece Kanu, lezení po skalách. To děláme s někým, o kom si možná myslíte, že je od vás

velmi odlišný, ale je to někdo, komu skutečně potřebujete důvěřovat, s kým potřebujete navázat a vytvořit lidský vztah.

Jednou z nejdůležitějších věcí, na kterou myslíme, když se snažíme vytvořit konstruktivní dialog a umožnit komunitám spolupracovat, je prostor a místo, kde se nacházejí. Vždy se snažíme najít situace, ve kterých se lidé, které zapojíme, budou cítit bezpečně a budou otevření. A to vždy znamená přemýšlet o místech, která jsou neutrální. Často pracujeme v přírodě, protože je to změna oproti našemu každodennímu životu. Když sedíte ve své kanceláři, ve škole, ve třídě nebo ve svém domě, je velmi snadné myslet na všechny věci, o kterých denně přemýšlíte. Nechat se rozptýlovat telefonem a rodinou a e-maily. Ale když jste venku, a mnoho výzkumů ukazuje výhody trávení času v lese, ve vodě či na vzduchu, nacházíte se ve vztahu k lidem v jiném mentálním rozpoložení.

Jedna z nejdůležitějších věcí, o kterou se snažíme, se vrátí k tomu, o čem hodně mluvili ostatní panelisté, a tím je myšlenka jazyka.

Často, když pracujeme s komunitami, které jsou ve vzájemném konfliktu nebo ve vzájemné opozici, tak si lidé myslí, že je třeba více mluvit, ale ve skutečnosti může být mluvení velmi obtížné, i když neexistuje skutečná jazyková bariéra, protože mluví stejným jazykem. Podle našich zkušeností skupiny, které jsou polarizované, většinou nepoužívají stejná slova pro označení stejné věci. Takže i když si navzájem rozumějí, jejich slova mají odlišný význam a nesou odlišnou informaci.

Snažíme se najít jazyk, který mohou sdílet a který není založen na slovech, ať už to znamená společnou práci, společné stavění něčeho, společné vaření, společnou uměleckou tvorbu,

prožívání fyzických výzev. To jsou věci, které můžeme dělat společně s ostatními lidmi, aniž bychom museli používat mnoho slov, a tímto způsobem začínáme budovat důvěru a poznávat lidi na mnohem lidštější úrovni.

Takto vytváříme vzpomínky, které si uchováme po dlouhou dobu. Když se pak ocitneme v obtížném rozhovoru, je mnohem snazší pokusit se znovu najít onu důvěru s člověkem, pokud máte silné vzpomínky na chvíle, které jste spolu strávili.

Hodně naší práce je postaveno na aktivitách, které po našich účastnících požadujeme v rámci jejich procesu učení, a já vás chci velmi rychle provést dvěma z nich, které děláme pravidelně. První z nich je něco, čemu říkáme „Walking Questions [otázky v chůzi]“. A mnohokrát, když mají skupiny pocit, že jsou od někoho velmi odlišné, jsou velmi zvědavé, ale nevědí, jak klást otázky. Nevědí, jak začít dialog. Takže pozveme skupinu, aby si sedla do kruhu, a vyzveme každého, aby se podělil o otázku nebo otázky, které ho zajímají o ostatních členech skupiny. A je velmi důležité, aby tyto otázky nebyly položeny jedné osobě, abyste se nedívali přes kruh na konkrétní osobu a položili jí otázku. Pouze sdílíte otázku se skupinou a zároveň nikdo nesmí na otázky odpovídat. Pouze sdílíte otázky a zjišťujete, o čem všichni přemýšlejí, co všechny zajímá.

A pak, může to být hned po sdílení otázek nebo o hodinu později, o tři hodiny později, o den později, vyzveme lidi ve skupině, aby se rozdělili do dvojic nebo trojic a společně se prošli. Pokud jsme v horách, jdeme skutečně na šestihodinovou společnou túru, ale může to být i procházka městem, procházka po zahradě, procházka po chodbách vaší školy. Požádáme lidi, aby při procházce, pokud je jim to příjemné, aby se zamysleli a odpověděli na jednu z otázek, které sly-

šeli na tomto sezení, co skupina sdílela. A velmi, velmi často lidé odpoví na otázku, kterou položil jejich partner, a cítí se při tom mnohem pohodlněji, než kdyby seděli tváří v tvář naproti sobě a měli pocit, že jsou vyslýcháni, že by jim hrozilo nebezpečí. A je to opravdu malý, ale silný krok, díky němuž se lidé navzájem poznají a začnou navazovat kontakt jako lidé, bez ohledu na problémy, které je rozdělují.

Jsem velkým zastáncem chůze s lidmi, zejména když chceme vést obtížný rozhovor a nevíme, kde začít. Jít vedle někoho je velmi, velmi odlišné od toho sedět naproti někomu a dívat se mu do tváře. Sdílíte zkušenost. Vnímáte své tělo v pohybu. Nemusíte se starat o to, zda se jim díváte do očí nebo kam se máte dívat. Mám příkývnut, mám něco říct. Prostě jdete vedle sebe a povídáte si.

Dělá se nyní spousta nových výzkumů. Dozvídáme se, že když nahlas a rychleji dýcháme, když naše tělo cvičí, tak vytváříte silnější spojení v mozku. A tak když jdete vedle někoho a mluvíte s ním, je mnohem pravděpodobnější, že si zapamatujete, co říká, protože je do toho zapojené celé vaše tělo. Je to velmi bezpečný způsob, jak začít některé rozhovory.

Další aktivita, kterou rádi používáme, je něco, čemu říkáme „Pěst na pět“. Je to způsob, jak se skupiny mohou dohodnout na nějakém návrhu. Může jít o velmi jednoduchou věc, například v kolik hodin půjdeme na oběd, kde se sejdeme, nebo to může být velmi složitá idea. Ale udělat to bez nutnosti mnoha slov, bez nutnosti mnoha hlasování, bez mnoha kroků, které mohou působit nepříjemně.

Myšlenka je velmi jednoduchá: jeden člověk ve skupině přednese návrh a všichni zvednou ruku. Pokud s návrhem úplně souhlasíte, pokud jste

ochotni říci: „Toto je nejlepší řešení“, „zcela ho podporuji“, ukážete pět prstů. A pokud se vám návrh líbí tak trochu, ale nejste si jisti, ukážete čtyři prsty. A pak tři prsty, a pokud je návrh opravdu „Meh“ ukážete jenom jeden prst. A pokud se vám návrh opravdu nelíbí, anebo máte lepší nápad, neukážete žádný prst, ruka zůstane zavřena v pěsti.

Celá skupina ukáže svůj hlas a podívá se, co se děje. A ti, kteří ukazují sevřenou pěsti, kterým se navrhované řešení nelíbí nebo mají jiný nápad, jediné, co musí říct, je, tady je můj protinávrh nebo doplnění původního návrhu: „Chci na navrhnutém řešení změnit jednu věc a tady je to, co navrhuji“.

Dejte skupině nějaký čas na rozmyšlenou a pak všechno zopakujte. Lidé opět začnou s prsty: pět prstů, čtyři prsty, jeden člověk má jeden prst, pěst. A jdeme kolo za kolem.

Někdy to může trvat dlouho, ale je to způsob, jak mohou lidé komunikovat, jak mohou reagovat na své návrhy, aniž by měl někdo pocit, že to musí vyřešit nebo že nedostal možnost se vyjádřit. Každý může ukázat pět prstů, každý může neukázat žádný. A funguje to velmi dobře.

Viděl jsem skupiny po celém světě, na Blízkém východě, v Číně, v Hongkongu, v Mexiku, tady ve Spojených státech. Skupiny, které vůbec nevěřily, že jsou schopny spolupracovat. Strávily hodinu nebo dvě na částech problémů a opakovaly tento proces kolem dokola a nakonec dospěly k bodu, kdy každý mohl ukázat pět prstů. Právě tato fyzická komunikace, schopnost komunikovat jinak, než jak to obvykle děláme, může být někdy průlomová.

Poslední poznámka, kterou udělám, a pak chci nechat dostatek prostoru všem ostatním, je, že

ve světě, kde se snažíme řešit polarizované komunity, řešit obavy z násilí, je to často ubíjející. Nebudu tvrdit, že mám řešení nebo odpovědi. Jsme jen jedna malá organizace, která spolupracuje s dalšími občanskými sdruženími a organizacemi a školami. Ale myslím si, že když přemýšlíme o polarizaci, tak často máme pokušení myslet si, že musíme začít u těch věcí, které naše komunity rozdělují. Že musíme začít u těch lidí, kteří vytvářejí dezinformace nebo kteří sdílejí fámy. Já o tom ve skutečnosti uvažuji opačně. Přemýšlím o komunitách jako o magnetických polích. Některé magnety se budou navzájem od sebe odstrkovat, ale některé magnety se budou navzájem spojovat a táhnout k sobě. Pokud budeme posilovat a pokud budeme věnovat více času, energie a zdrojů všem různým magnetům, které drží pohromadě, nakonec nebude záležet na tom, jak moc se některé magnety od sebe odstrkují. Pole je dostatečně silné na to, aby drželo pohromadě.

Nejde o to, že bychom nemuseli pracovat na věcech, které nás rozdělují, ale rád bych začal a zaměřil více svého času a energie na všechny věci, které nás mohou spojovat. Protože tam, kde je spojení, když je úroveň propojení silnější, polarizující síly jsou mnohem, mnohem slabší.

Dovolte mi, abych si zde skončil.

Děkuji vám!

Emil Voráč

Dobrý den vážení přátelé, jmenuji se Emil Voráč a jsem ředitelem obecně prospěšné společnosti Khamoro. Khamoro působí v Karlovarském kraji a věnujeme se sociálně slabým a znevýhodněným. a naší největší klientelou jsou Romové, ačkoliv jsme si to v době, kdy jsme začínali, takhle nepředstavovali. Mysleli jsme, že se budeme věnovat všem bez rozdílu. Tím však, že k nám

chodili Romové, tak neromové na naši službu rezignovali. To trvalo až dokud jsme nezaložili odborné sociální poradenství, kde jsme poskytovali služby oddlužení a finančního poradenství vůbec. Protože jsme to poskytovali bezplatně, tak nás začali navštěvovat i neromští klienti.

Byl jsem pozván, abych mluvil o tom, jak spojovat národy, jak národ nerozdělovat, jak eliminovat xenofobii ve společnosti. Já jsem založil téměř před třiceti lety romský klub, předchůdce dnešního Khamora. Už tenkrát jsem přemýšlel o tom, že by bylo potřeba, abychom ten národ spojovali. A já, jako zástupce Romů, jsem měl velké zkušenosti. Už v bývalém režimu jsem poskytoval nějaké služby, protože se na mě lidé obraceli s tím, že potřebují pomoci zastupovat u institucí, potřebují sepsat různé žádosti, odvolání a podobně. Tak jsem se rozhodl založit neziskovou společnost a postupem času jsem zaregistroval služby jako terénní sociální práce, občanské poradenství a nízkoprahové zařízení. V rámci těchto služeb, třeba v tom nízkoprahovém zařízení, jsme dokázali za krátkou dobu podchytit děti a přicházeli jsme s takovými převratnými prvky, jako že jsme založili dětskou banku. Nenásilně jsme děti učili, jak hospodařit. Neměli jsme místo, kde se scházet s Romy, protože pokud jsme se chtěli scházet s Romy, tak to byl veliký problém, nikde nám nic nechtěli pronajmout. Tak jsme vymysleli velkokapacitní komunitní stan. Ten jsme vybavili podlahami, pívnicí, sety, flipcharty a podobně. Vlastně i přenosnou elektriku a přenosnými teplomety, takže se tam můžeme scházet i v zimě.

Tam jsem se rozhodl, že se budu se svým týmem věnovat největší vyloučené oblasti v Karlovarském kraji, ve které bylo, když jsem tam začínal, devadesát sedm procent Romů nezaměstnaných. Bylo tam jedno procento neromů, ale to byli neromové ve smíšeném manželství. Po

dvou letech se mi podařilo z těchto devadesáti sedmi procent zaměstnat devadesát tři procent a dokázat, že jde účinně pracovat naprosto s každým.

Nám se podařilo, spolu s obyvateli této vyloučené oblasti, celou oblast revitalizovat a revitalizovali si jí samotní obyvatelé. Nesáhlo se na ni dvacet dva let a dovedete si představit, když se někde neinvestuje, nejen do nemovitostí, jak to asi musí vypadat. Nikdo předtím ty lidi nemotivoval k tomu, že by si měli to svoje prostředí udržovat. A my jsme ukázali, že to jde a že ti lidé jsou schopní a že každý na této planetě má nějakou silnou stránku. Je potřeba se zaměřit na silné stránky těchto lidí, a to především dětí. My jsme se zaměřovali na ty silné stránky a zjistili jsme, že tam máme šikovné malíře, kteří malovali obrazy a měli to někde ve sklepech. Pletli tam košíky a různé výrobky z prutů, tak jsme udělali výstavu těchto děl, kterou navštívili zástupci měst z celého Karlovarského kraje. Teď mi telefon zvoní téměř celý den, dvacet čtyři hodin, a je to všechno vlastně o práci, protože se teď věnujeme ukrajinským běžencům a jak jistě víte, ukrajinských romských běženců je tedy přibližně dva a půl až tři tisíce, zatímco etnickým Ukrajinců je tady kolem tři sta až tři sta padesáti tisíc.

Ukrajínští Romové jsou svým způsobem bezprizorní. Rozhodl jsem se, že ukážu, že jsou to taky normální lidé. Podařilo se mi sehnat schopné podnikatele, kteří pronajali prostory. My jsme ty prostory vybavili zařízením, standardním zařízením, ale které obsahuje všechno potřebné k běžnému životu. Ty lidi jsme tam ubytovali a týden jsme s nimi pracovali, opravdu patnáct, šestnáct hodin. Dělali jsme jim osvětu o tom, jak to vypadá v České republice. Co je potřeba v České republice dodržovat, jak je potřeba se starat o tu nemovitost. Vlastně jsme tam s těmi

lidmi byli stále. S dětmi jsme si rozdělili služby. Dětem se věnujeme ve volnočasových aktivitách, učíme je finanční gramotnosti, děláme s nimi všechno, co je potřeba, aby se ukázalo, že jsou to doopravdy lidé jako každý jiný, přestože třeba žili na Ukrajině ve vyloučených oblastech, jaké my tady v České republice moc neznáme, ale mnozí z nás to vidí v médiích.

Jsou to osady podobné jako na Slovensku, v Maďarsku, v Itálii, v Srbsku, v Jugoslávii. Takže to jsou osady, kde se zastavila civilizace, které jsou mimo infrastruktury. Podobá se to středověku. Pracujeme s lidmi, kteří jsou z devadesáti procent nevzdělání, negramotní nebo pologramotní. Neumí číst, psát, dokonce je to tak i mezi hodně mladými lidmi, kterým je osmnáct, dvacet let. Ale dá se s nimi pracovat.

My pro ně nyní připravujeme přednášku, bude to vlastně osvěta. Podařilo se nám najmout si ukrajinskou profesorku, která tady v Čechách učí jazyky a která má velké zkušenosti, i z domova z Ukrajiny s těmito lidmi a s jejich mentalitou.

Myslím si, že posouváme pomyslné hranice o nemožnosti těch lidí fungovat, přinejmenším tak, aby nikomu nepřekáželi, aby nevybočovali a aby jsme našli i nějakou společnou řeč, která je hrozně důležitá pro bezkonfliktní průběh pro naprosto všechny. Když pomáháme Ukrajincům, tak bychom měli pomáhat Ukrajincům naprosto všem bez rozdílu. Nám se opravdu daří. Ti lidé fungují, jsou čistotní, dodržují námi nastavená pravidla a dokonce i ty dětičky, protože tam máme děti od nula do sedmnácti let, tak prostě fungují.

Ale nesmím zapomenout na to, že problémy nám vlastně dělá okolí. Zrovna předevčírem mi volali z policie, že si tam pouští muziku a že tím obtěžují okolí. Tak jsem se ptal, v kolik si pouštěli

tu muziku. Pouštěli si ji od dvou do půl třetí. Tak jsem říkal, jestli to vidí jako problém. Pozval jsem policii na to místo a ukázal jsem jí jediný přístroj, přes který si můžou pouštět muziku. Já jsem říkal, že to má dosah tak jako čtyři, pět metrů od téhle nemovitosti, ale je vidět, že i to je pro některé problém.

Zakazují dětem chodit na veřejné hřiště. Tam je skvělá policie, která to taky nepochopila a říkala nám, prosím vás, ať ty děti chodí, vždyť je to veřejné hřiště. Zkuste s nimi zajistit vždycky nějaký doprovod, ale oni tady nejsou za trest, oni tady nejsou zavřený a je potřeba jim vytvořit přínejmenším takové podmínky, jako má i naše společnost v České republice.

Problémů je víc. Měl jsem telefonát, že zkoušeli jet vlakem a nechtěli platit. Nikdo z těch mým svěřenců, kterých mám v současné době sto dva, nikdo z nich necestoval vlakem. Ale ocenil jsem to, že mě instituce informují. Vidím, že jsme schopni hledat kompromisy, kterých je potřeba.

DISKUSE

Zuzka Schreiberová

Chtěla bych poděkovat všem svým kolegům diskutujícím. Hodně mě zaujalo, to co říkal Flavio a jsou to dvě věci, které určitě můžu potvrdit. Za prvé to, že opravdu už jsme přesyceni slovy, všude na sociálních sítích a opravdu má obrovský význam společně něco dělat, třeba se i projít. Kromě toho mě zaujalo jak pracovat se silnými stránkami, což říkal vlastně i Emil, pracovat s lídry, nezaměřovat se pouze na ty troublemakery, ale naopak vybírat pozitivní osobnosti a ty podporovat. A poslední věc, co se mi strašně líbí a co myslím, že teprve musíme jako společnost objevit, je právě to spojení s tělesností. Někaký zážitek. Pohyb. Právě ty poznatky z neurovědy, které říkají, že skutečně se nám mozkové buň-

ky obnovují, když se hýbeme. My o sobě hrozně často přemýšlíme jenom o hlavách. Jakoby úplně zapomínáme na těla. Právě nějaké společný zážitky a začleňování nějaké té tělesné zkušenosti do vzdělávacích programů je věc, která skutečně láme ledy. To víme všichni, kdo jsme třeba byli na Hlaváku, protože ono opravdu nezáleží na jazyku. Já když učím lidi, jak komunikovat s cizinci, tak říkám osmdesát procent je váš tón hlasu, vaše gesta, to že jste klidný, a teď taky navážu na Emila, to že ti lidé cítí, že to s nimi myslíte dobře. A v tu chvíli máte vyhráno.

Sascha Lehnartz

Děkuji vám za všechny zajímavé příspěvky z různých oblastí. Chtěl bych navázat na jednu věc, kterou jste řekla vy, Zuzano, protože mi přišla zcela zásadní. Na jednom místě jste řekla: Nejde o fakta, ale o emoce.

A to si myslím, že je velmi zásadní, že něco, co všichni vidíme ve všech našich debatách s rozduřenými čtenáři nebo s lidmi, kteří napadají naše zpravodajství, že můžete zkoušet a zkoušet a zkoušet přijít s víceméně racionálními argumenty a trvat na faktech, nedosáhnete výsledku, pokud jde o přesvědčení někoho, kdo je hluboce emocionálně zaujatý k určité otázce.

Zajímalo by mne, jak byste případně mohli tento přístup přenést do většího měřítka? Myslím tím, že pracujete s lidmi, vezmete menší skupiny a vezmete je někam do lesa a vytvoříte situaci, která to usnadní. Máme co do činění hlavně s lidmi, kteří jsou tak nějak většinou doma za obrazovkou a zuří. A je opravdu těžké změnit jejich nastavení, změnit tu situaci. Takže mě jenom zajímá, nemám na to odpověď, jenom mě zajímá, jak ve větším měřítku, kde není možné vytvořit ideální situace, přijmout živé emoce lidí a vytvořit situaci, kde se dá vlastně experimentovat s různými formami vytváření situačního dialogu konečně stává možným.

Jen by mě zajímalo, co se můžete z těchto úspěšných přístupů naučit a jak je můžete posunout do jiného nastavení.

Flavio Bollag

STakže otázkou je: Jak to udělat tak, aby z toho mělo prospěch víc, lidí. To je velmi dobrá otázka. Byla to pro nás velká výzva, když jsme o tom přemýšleli. Upřímně věříme, že naším úkolem v tuto chvíli není pracovat pouze s malými skupinami lidí, ale vyškolit další partnery: učitele, lektory, lidi v neziskových organizacích, vládní představitele tak, aby převzali některé z těchto technik a dokázali je využívat.

Je velmi těžké si představit, že bychom tímto způsobem pracovali s tisíci lidmi najednou. Ale můžeme naučit stovku lidí, aby to dělali s deseti nebo dvaceti lidmi a ti pokračovali dále, a ti všichni budou pracovat s malými skupinami. Pak máme společně větší dopad.

To je také součástí našeho poslání. Byli jsme založeni dobrovolníky Mírových sborů. Naším modelem není přijít, vzít projekt a pracovat na něm dalších deset let. Naš model spočívá v tom, že přijdeme a vyškolíme místní lektory, kteří chtějí tuto práci dělat, aby mohli tyto techniky využít a přenést je do mnohem většího měřítka.

Mírové sbory

nebo anglicky **Peace Corps** jsou nezávislá federální agentura Spojených států amerických (independent federal agency), jejímž posláním je podporovat mír a přátelství ve světě.

Dobrovolníci Mírových sborů spolupracují s vládami, školami, neziskovými organizacemi, nevládními organizacemi i podnikateli v oblastech vzdělávání, zdravotnictví, obchodu, informačních technologií, zemědělství a životního prostředí.

Další věc, kterou bych okomentoval u některých dalších panelistů, a děkuji všem za vaši dnešní skvělou práci a skvělé myšlenky. Myslím si, že když přemýšlíme o tom, s kým chceme pracovat, a snažíme se řešit polarizaci, je velmi důležité, abychom mysleli na všechny. Velmi často sme v pokušení pracovat s lidmi ve vedoucích pozicích, ve vládě, v komerční sféře, v neziskových organizacích. Ale myslím si, že když pracujeme s vedoucími pracovníky, musíme pracovat i s těmi, kteří přicházejí zdola. Konverzace musí jít shora dolů a zdola nahoru. A proto je tak, tak důležité, abychom věnovali pozornost také vedoucím ženám, vedoucím z menších komunit a dětem. Velmi často, když pracujeme s komunitami, děláme projekty speciálně pro děti ve škole, pro mladé dospělé. Je toho tolik, co se můžeme naučit, když všechny skupiny a všichni lidé mají schopnost vést.

Emil Voráč

Pro mě je důležitá sounáležitost, o které se tady hovořilo. Je potřeba, aby se zapojovalo co nejvíce lidí, protože pokud nás bude čím dál více, budeme nějakým způsobem konkurenceschopní. Vidím to na svých zkušenostech s xenofoby, s nenávisťnými a vůbec. České republice je hrozně vysoké procento těchto nenávisťných, SPD má pravidelně kolem čtrnácti procent hlasů ve všech volbách, a to je vysoké číslo. A pokud budou přibývat právě ti, kteří se budou připojovat ke spravedlnosti, když to tak mám nazvat, tak si myslím, že se s tím budeme moci poprat.

Tomáš Kraus

Všichni se pohybujeme v určitých sociálních strukturách, pohybujeme se v určitých bublinách a velmi často se nemusíme navzájem přesvědčovat, protože jsme většinou obklopeni lidmi, kteří víceméně smýšlejí stejně.

Já se chci zeptat na to, kdybychom se podívali na současnou společnost prizmatem třeba současné i politiky, nakolik tato pravidla lze aplikovat i v tomto smyslu.

Například když jsme se zde bavili o možnosti, že přesvědčíme své oponenty v nějakém konstruktivním dialogu.

Zuzka Schreiberová

Tak já bych jenom upozornila, že v České republice byl takový vývoj, že ti, co byli v roce 2015, 2016 zavilí islamofobové, tak se během pandemie stali odpůrci očkování a v tuto chvíli jsou prokremelští trollové a je to ta samá skupina lidí. Jsou sdružení v těch samých tajných, facebookových skupinách.

Já je znám, protože mi chodí na profil organizace nebo na můj osobní profil „trollit“. Tak osobně vidím, že to jsou opravdu ti stejní lidé. Musím říct, že nemá smysl se s nimi bavit, ale vědět, že oni nejsou naši adresáti.

Když jsem se třeba s nimi pouštěla do diskuze, a upřímně už to nedělám, tak to mělo dva výsledky:

Oni si ty statusy sdíleli, komentovali to, tím zvyšovali viralitu, a tím pádem oni to z té své relativně malé, ale velmi hlasité skupinky šířili do té skupinky oranžové nebo do té skupinky šedé. Svým způsobem dělali reklamu mně nebo mým myšlenkám o lidských právech a migraci a tak dále. A zároveň vím, že i když to třeba bylo spojeno s kyberšikanou, tak potom mnozí lidi říkali: „Hele my když jsme tě viděli tohleto vysvětlovat, tak jsme třeba konečně pochopili, my vám fandíme, ale nikdy jsme nevěděli, jak to s tím financováním neziskovek je. A to nás povzbudilo.“

Takže já určitě říkám. Ano, mluvit. Bránit se. Pro-

tože když budeme mlčet, tak kdo ještě? Jich je málo, ale jsou hlasití, ale nemějme je jako cílovou skupinu. Snažme se, aby ta naše zpráva doputovala do té šedé zóny. Případně, aby lidé, kteří s námi sympatizují, se cítili povzbuzeni a příště třeba oni sami nemlčeli.

Tomáš Kraus

Děkuji, to jsem měl přesně na mysli. Já jenom Zuzku doplním, že stejní lidé se nám objevují v našich výročních zprávách o antisemitismu. Je to úplně stejná skupina a také tam dokážeme vysledovat, my jsme tomu už někdy v roce 2018 začali říkat prokremelské weby a dokážeme vysledovat jejich myšlení. Ono to možná není ani tak myšlení, je to spíš politické zadání, a víme odkud tedy přichází.

Sascha Lehnartz

Myslím, že naprosto sdílím váš pohled na věc. Myslím, že je to velmi zajímavý fenomén, co tam vidíme. Skupiny v mění témata, ale zůstávají tak nějak relativně homogenní. To neznamená, že jsou to úplně stejné skupiny, jsou tam určité překryvy a také dochází k různým výměnám mezi skupinami, které předtím součástí skupin nebyly. Vidíme to v Německu v určitých momentech současné debaty, kdy dochází k bizarnímu posunu. Máte lidi, kteří byli proti přistěhovalcům, pak se změnilo v ty, kteří byli proti COVIDu nebo kritičtí k vládní politice boje proti pandemií, a teď jsou to v podstatě ti, kterým v Německu říkáme takzvaní „Putin-Versteher“, lidé, kteří se snaží „pochopit“ patetické ruské postoje.

Zajímavé je, že v uprchlické krizi jste měli tvrdé levičáky, kteří jsou v Německu zcela pro imigraci a kteří podporovali vládní linii, když to shrnu, na začátku „Buďte na imigranty hodní“ a „Máme všechno pod kontrolou“. Čím víc a víc lidí získávalo dojem, že vláda možná nemá všechno pod kontrolou, tím víc slably jejich pozice a lidé

byli kritičtější. A tím více klesala jejich důvěra ve vládní informace a také v mainstreamová média. V jednu chvíli samozřejmě pravicoví lidé byli protiimigrační. To, co máme teď, je, že lidé z levicové sféry přecházejí do pravicového tábora, protože se setkávají v sympatiích k Putinovi a v postoji k Rusku.

Tam se tak nějak shodují jejich dva ideologické rámce. Takže to není úplně stejná skupina, pouze z hlediska jejich hlavní pózy, která je kritická, skeptická ke všemu, co je jakoby oficiální argumentační linie. A oficiální argumentační linie v těchto třech případech byla „Vítejte uprchlíci“, „Nechte se očkovat“ a „Podpořte Ukrajinu“. Tyto tři jsou takové, řekněme, rozumné postoje, které v těchto případech můžete zaujmout, nemusíte, ale je to taková, řekněme, liberální, centristická pozice v těchto otázkách. A lidem se nelíbilo, že se jim říká, že se těchto postojů musí držet.

A to je, myslím, pedagogicky a také z hlediska zpravodajství nesmírně obtížné, protože i když stojíte na této pozici a říkáte: „Tady jsou moje argumenty“, „Tady jsou fakta“, „Taková jsou čísla“, „Takhle to proběhlo“ a „Tohle říká medicína a věda o očkování a COVID“, k těmto lidem se s takovými informacemi nedostaneme.

Emil Voráč

Já to můžu jenom potvrdit. Teď vám řeknu nedávnou zkušenost. Byl jsem v Aktualitách v duelu s hejtmanem Schrekem za kraj Vysočina. Po tom duelu jsem měl telefonát, kdy mi sdělil nějaký muž, že jestli obhajuju ukrajinský Romy, tak je mám poslat do Ruska a tam by měli ve válce skutečně zemřít a že bych měl zemřít i já, že bych měl být pověšenej, protože ty ukrajinský Romy obhajuju.

To číslo jsem poskytl počítačovým specialistům,

a oni mi zjistili, že takových telefonátů mělo víc lidí a že to bylo třeba i v rámci Covidu a vůbec. Takže můžu potvrdit, že se to skutečně děje.

Paricipant

Jsem z Nizozemska a mám otázku na doktora Sashu Lehnartze. Zmínil jste, že novináři musí opustit své sociální bubliny, najít jiné perspektivy a bezpečný prostor. Jak se s tím podle vašich zkušeností svět vypořádává a jak se to daří?

Sascha Lehnartz

V podstatě tím, že chodíme na demonstrace lidí, se kterými nesouhlasíme, a pak se necháme zmlátit těmi, kteří tam vyjadřují své názory.

Je to složitá otázka, protože atmosféra těchto politických protestů se za posledních šest až deset let zcela změnila. Dříve to bylo tak, že jsme šli na demonstraci, byli tam lidé, kteří byli na něco naštvaní. Protestovali buď proti médiím, nebo většinou proti vládě, nebo proti nějakému vládnímu rozhodnutí. Přišli jsme tam a vy jste se zeptali: „Pane, co vám vadí. Za co nebo proti čemu bojujete?“ a oni by vám řekli, co cítí, protože obdivovali, že se o nich píše v médiích nebo že se o nich píše, protože v tu chvíli šlo o to, abychom více zviditelnili náš problém a naši věc. Dnes nám hluboce nedůvěřují. Jsme součástí nepřítele. Jsme součástí sféry, která buď spolupracuje s vládou, nebo od ní dostává příkazy. Hlavní myšlenkou je, že nám vláda každé ráno volá a říká nám, co máme psát a co máme hlásit. Takže když tam jdete, je to mnohokrát opravdu problematické. Na druhou stranu, když tam jdete a informujete o tom, nastolíte otázku ve vaší názorové skupině, jestli třeba tito lidé nemají svým způsobem pravdu. A tím také způsobíte spoustu problémů.

Vedeme velké debaty v rámci našich novin, jak se vypořádat se skutečností, že spousta lidí je

nespokojena se zdravotní politikou vlády během pandemie COVIDu. A pokud to úplně nepopíráte, ale jste kritičtí k různým opatřením, o kterých vláda rozhoduje, a přesto máte pocit, že v mainstreamových médiích není prostor pro tento nesouhlas nebo pro tento druh opozice, začínáte čím dál víc sympatizovat se skupinami, které mají tendenci mít ještě radikálnější názory.

To je součástí, opravdu součástí problému, jak navázat takový konstruktivní dialog s lidmi, se kterými hluboce nesouhlasíte. Ale mým úkolem jako novináře není jít tam a říct lidem, že s nimi nesouhlasím a že mám pocit, že jsou všichni cvoci, to nás opravdu nepovede k tomu, že všichni změní názor. Myslím si, že odpovědností médií je stále tak nějak s těmi lidmi jednat, zpochybňovat je, informovat o nich, ale také být velmi srozumitelní v tom, jak rozumíme faktům.

Participant

Jsme tu učitelé, pracovníci s mládeží. Rád bych se zeptal, co si myslíte, že my můžeme udělat v každodenní práci s mládeží, se studenty. Něco co lze dělat na lokální úrovni, při práci.

Zuzka Schreiberová

Myslím, že práce s mládeží je vůbec nejdůležitější. Mezi učiteli je obrovský strach vůbec se bavit o politice, myslí, že by měli být absolutně apolitičtí. Já si myslím, že to není pravda, že naopak je naprosto správné se žáky o politice mluvit. Protože bohužel Česká republika nemá nic jako Bundeszentrale für die politische Bildung [Spolková centrála pro politické vzdělávání] a skutečně to chybí. Takže první věc, nebát se.

A druhá věc, co nemáme a co taky je v Německu, je Beutelsbašský konsenzus [Beutelsbacher Konsens]. Ten vznikl po druhé světové válce, kdy bylo v Německu potřeba nově učit politické vzdělávání tak, aby v něm nebyly stopy nacismu,

kterým byla indoktrinovaná předchozí generace. Tak se stanovila velice jasná pravidla pro politické vzdělávání a vím, že v Německu samotném už se dávno vedou debaty o tom, že Beutelsbašský konsenzus je překonaný, ale pro nás pro Česko a na Slovensku by byl prospěšný. Nebát se mluvit o politice. Označovat kontroverzní názory jako kontroverzní. Klidně se bavme o Kotlebovi, ale popíšme, co je na tom špatně. Nebát se obecně kontroverzních témat.

V tomhle smyslu existuje spousta literatury, která může pomoci. Pomůže i každodenní zkušenost. Někdo plácne: „Hele rozděl se, nebuď židák.“ A jenom říct, hele, to není v pořádku, když tohle říkáš. Víš, že to nemyslíš zle, ale... Prostě ukázat pyramidu nenávisti. A možná upozornit na hranice v takové situaci je účinnější než dlouhé debaty.

Ale pokud bych si něco mohla z Německa vzít, tak je to Beutelsbašský Konsenzus, který prostě dá jasné hranice, aby politické vzdělávání mládeže nebyla indoktrinace a věci jsme jasně označovali. Klidně mluvíme o něčem kontroverzním, ale označme to jako kontroverzní.

Sascha Lehnartz

Možná jedna věc, která mě napadá, pokud jde o to, co mohou učitelé dělat na denní bázi. Z mé zkušenosti, když občas přednáším žurnalistiku, tak jedna věc, kterou vždycky dělám se svými studenty, a to už jsou studenti, kteří chtějí studovat žurnalistiku, takže mají určitý zájem o novinářskou nebo mediální sféru, tak je vždycky požádám, aby si zhruba týden shromažďovali své zdroje. Aby vysledovali, odkud pocházejí jejich informace, které používají a které je zajímají. Přináší to docela překvapivé výsledky, protože většina lidí tomu nevěnuje pozornost. Vlastně to ani neví.

Já jsem se k takovému cvičení dostal, protože jsem vyrůstal a dospíval v době, kdy lidé ještě četli noviny v podstatě podle své ideologické orientace každý den ty samé noviny. Takže jste věděli, odkud věci pocházejí, odkud získáváte své politické informace.

Když jsem začal učit studenty, na začátku jsem jim říkal, aby přišli s příběhem, který je za posledních týden zaujal nebo k rozzlobil.

Nejprve jsem je požádal, aby přinesli nějaký příběh, a pak jsem se zeptal, odkud ho mají. A v mnoha případech nevěděli. Myslel jsem si, že to je mladší generace, že už nečtou noviny, že mají aplikaci a tam si to můžou dohledat nebo tak něco. Ale tak to nebylo. Ve spoustě případů to byl nějaký trend, který se objevil někde na jejich sociálních sítích. Něco se objevilo. Hodně je to rozčílilo nebo vzbudilo emoce. Bylo to něco, s čím se vyrovnávali. Ale mnohokrát měli lidé, kteří měli hluboký zájem o média a o to stát se novinářem, problém dohledat své zdroje. A to je podle mě zásadní kompetence, kterou v tomto světě potřebujete.

Protože každý, mluvil jsem o sociálních biblikách, jen si vzpomeňte na trolly z Ruska nebo odkudkoli jinud. Lidé se neustále snaží ovlivňovat náš informační proud. Není to jen Putin, je to spousta lidí a jsou stále lepší a lepší.

Nevím, nevyrůstal jsem ve východní Evropě, takže jsem v těch letech nebyl vystaven propagandě, ale myslím, že generace, která to zažila, to vždycky vnímala tak, že lidé věděli, jak se s tím vypořádat. Měli vůči ní určitý kritický odstup. Myslím, že zajímavý vývoj je v tom, že se zdá, že tento kritický odstup nějak zmizel.

Nevím, proč tomu tak je. Možná se diktátoři stali profesionálnějšími a efektivnějšími ve využívání

medií, ale je pro mě zážející, že v dnešní době máte lidi, kteří jsou opravdu schopni využívat média, ovlivňovat spoustu lidí pomocí celé řady keců. To je to, na čem a jak je náš mediální svět tak nějak postaven. A to je docela zážející. Myslím si, že jediný způsob, jak se s tím vypořádat, je opravdu začít už v raném věku získávat nějakou digitální a mediální gramotnost, aby se s tím člověk dokázal vyrovnat.

Flavio Bollag

Mohu se vyjádřit k otázce, co můžeme udělat ve školách. A chtěla jsem navázat i na Zuzanu, ale o těchto věcech bychom měli mluvit.

Myslím, že si také musíme uvědomit, že mnoho pravidel, které máme v každodenní práci nebo ve školách, způsob, jakým mluvíme s lidmi a jak mluvíme, se nemusí nutně hodit k tomu, abychom vedli takto obtížné rozhovory. A tak než se rozhodneme, chceme mluvit o procesu. Jak tento rozhovor povedeme? A tak jednou z věcí, které děláme v každém projektu, je, že vyzve-me skupinu, aby pracovala společně a vytvořila si vlastní pravidla, než se pustí do obtížných rozhovorů. Jak budeme rozhodovat o tom, kdo bude mluvit a jak dlouho? Jak budeme vyjadřovat souhlas nebo nesouhlas? Budeme hlasovat, luskat prsty, budeme používat slova? Kdy a kde budeme tento rozhovor vést? Aby mi to nepřipadalo jako invaze do mého času nebo do mého volného času nebo do mého prostoru ve třídě. Jsem zvyklý mít učitele nebo autoritu, která má správné odpovědi, a teď se bavíme o něčem, kde jsou odpovědi opravdu složité?

Udělat si čas na to, abychom si promysleli, jakým způsobem budeme vést rozhovor, je stejně důležité jako samotný rozhovor.

Emil Voráč

Já jsem tady hovořil o naší organizaci, která je myslím jednou z nejmenších v České republice. Mně se podařilo z řad Romů postupem času vyučít lektory, kteří přednášejí právě romskou historii, holocaust a vůbec. Takže já taky ctím myšlenku předávat ty informace co nejvíce mladým lidem, aby věděli a bojovali proti tomu, aby se už nikdy neopakovala třeba například historie holocaustu.

Účastník

Působím jako pedagog už poměrně dlouhou dobu a teď ve vsí úctě a ve vsí pokoře, malinko nesouhlasím, - teď se mi trochu zdálo, že jsme všechny hodili do jednoho pytle. Vlastně mi trochu to přijde jako taková, nechci použít to slovo, mainstreamová propaganda, co si má kdo myslet. Třeba co se týká COVIDu nebo vztahu k Rusku.

Kdo určuje co je správně a co je špatně? Mám pocit, že ani nemáte šanci říct, co si myslíte, pokud nesouhlasíte s mainstreamem nebo s tím, co bylo řečeno zde. Mluvíme o dialogu v polarizované společnosti, ale nedáváme prostor alternativním názorům.

Účastník

Děkuji vám za položení této otázky. Protože to bylo to, o čem jsem také chtěl mluvit a co jsem chtěl vědět. Jak se, protože jste říkal, že novináři jsou ve svých sociálních bublinách, tak jak se vztahujete k ostatním lidem, když máte v redakci stejné lidi, kteří se shodují na tom, na čem se shodují. A v redakci neexistuje pluralita a lidé nedůvěřují rozhodnutím, která dělají lidé, kteří mají nastavené představy, hodnoty atd. a už rozhodli, co je dobré nebo špatné. Je to opravdu dojemné, takže děkuji, že jste na to upozornil.

Sascha Lehnartz

Děkuji mnohokrát. Myslím, že otázky jsou velmi dobře a trefné. Omlouvám se, pokud jsem to, co jsem řekl, tak nějak zhruba shrnul. Nechci říct, že bych dělal rozdíly, které jste zmiňoval.

Máme určité přesahy, máme lidi, kteří přeskakují z jedné skupiny do druhé, a je třeba vidět, že ne každý v určitém okamžiku veřejné debaty může zapadnout do skupiny, už je problém nebo konspirační teorie. To jsem se snažil říct.

A to je to, na co jsem se snažil poukázat, to je naše práce. I když máme silné přesvědčení a věříme v určité věci, což podle mě není práce novináře. Jako novinář máte za prvé teoreticky striktně oddělené zjišťování faktů a zpravodajství a komentáře. Tyto formy bývaly oddělené na papíře a je jasné, že na internetu je obtížnější toto rozlišení udržet.

Ale myslím, že jste, to je právě ten politický problém, problém společnosti, rychlý úsudek. Protože si myslím, že každý má právo mít pochybnosti o všech otázkách, které jsme tady vznesli. Nejsou to témata, kde je snadné najít závěr velmi rychle. Jsou složitá, všechny ty otázky mají svou historii, ať už je to historie očkování, ať už je to historie složitých vztahů mezi Ruskem a Ukrajinou a složitých vztahů mezi NATO a Ruskem. A tak pro všechny tyto otázky sahají daleko do minulosti a nezaslouží si 30 vteřin mluvení a to bylo vše. A pokud s tím nesouhlasíte, jste mimo debatu. Myslím si, že to není něco, co by mohlo být řešením.

A ano, myslím, že máte naprostou pravdu. Myslím, že to je ten problém, ten problém žurnalistiky. Já na to taky nemám odpověď. Můžu vám říct něco ze své osobní zkušenosti, kdy jsem si myslel, že to nejde správným směrem, je to trochu absurdní anekdota.

Před pěti nebo šesti lety jsem byl v Tanzanii na výpravě organizované pro novináře. Velmi pěkná výprava organizovaná Světovým fondem na ochranu přírody [World Wildlife Fund] v obrovské přírodní chráněné oblasti. Bylo tam sedm německých novinářů, všichni z Berlína, všichni z různých médií - zleva, zprava, ze středu. Byl to pro nás všechny takový zážitek z hledání přátelství. Když jsme se z tohoto velmi pěkného výletu vrátili, přijeli jsme na letiště, naskákali do taxíků. Hádejte, kde jsme bydleli! Všichni jsme bydleli v rozmezí jedné čtvereční míle v centru Berlína. Naše bublina, nejen bublina sociálních sítí, ale i obchody, do kterých chodíme, oblečení, které nosíme, hudba, kterou posloucháme, to všechno je úplně stejné a náš plat víceméně také a naše vzdělání také. Pocházíme víceméně ze stejného prostředí, pouze někteří mají jiné sociální zázemí.

To je hlavní problém a cítí to i lidé venku. Že jsme všichni ze stejné kulturní bubliny. Ti lidé mají jiné zkušenosti, žijí na jiných místech a mají jinou historii. A myslím, že velkým úkolem žurnalistiky je s tím bojovat, a na to nemám řešení.

Zuzana Schreiberová

Já bych se ještě ráda vrátila k svému úvodnímu příspěvku. Skutečně si myslím, že na to je velice snadné pravidlo, a to je to, co tvrdí Nadia Urbinati, že každý má právo být slyšen, ale nesmí zároveň ubírat právo být slyšen někomu jinému. Stojím si za tím, že minimálně ta skupina lidí, se kterými já sama mám osobní zkušenost, tak tam ten vývoj skutečně je viditelný. Byli to tihle lidé, co chodili napadat politiky, co chodili napadat novináře a tak dále. Pro mě v tu chvíli, kdy ty nejsi natolik demokrat a likviduješ ostatní, vyhrožuješ, napadáš, jsi agresivní vůči lidem, kteří s tím tvým názorem nesouhlasí, přes to vlak nejede.

Ale zároveň musím říct, a díky za tuhle otázku, i když nebyla snadná, ano, máme klapky na očích. Můj kolega z akademické sféry byl hodně proti povinnému očkování, byl hodně proti covidovým opatřením. On je filozof, takže to argumentoval demokratickými principy, filozofií. Upřímně, měla jsem co dělat, abych ho sama nenálepkovala. Není to snadný, a myslím, že ten první krok, je právě naše vlastní reflexe: Sakra, já už tady zase taky nálepkuju.

A zároveň stereotypy a předsudky jsou bohužel součástí našeho myšlení a obecně řečeno na nich není nic špatného. Kdybychom nedokázali generalizovat zkušenost, tak si stále dokola budeme pálit ruce o horký kamna, protože se nedokážeme poučit.

Ale je tu ten moment, kdy tu zkušenost nezreflektujeme, aha to by mohl být předsudek. A druhý moment je, když vstoupíme do nějakého diskriminačního jednání vůči druhým. A to byla třeba pro mě červená čára, když se propichovaly pneumatiky zdravotníkům, vyhrožovalo se ministru a tak dále.

Emil Voráč

Pro mě byl momentem uvědomění Covid. Já, jak jsem říkal, pracuji se stovkami lidí a v rámci Covidu jsem se odmítl k tomu vyjadřovat, protože jsem cítil, že bych, to co jsem tvořil dvacet let a fungovalo, tak by to taky rázem mohlo spadnout. Takže jednoduše jsem se přestal vyjadřovat ke Covidu a doopravdy to mělo smysl, protože z řad Romů bylo, myslím si, osmdesát procent ovlivněných těma anticovidákama.

Tomáš Kraus

Děkuji. Myslím si, že to bylo dobré zakončení naší dnešní diskuze. Nemyslím si, že jsme někomu něco podsouvali, ale určitě je důležité, že to tady zaznělo.

Odpověď na to taky samozřejmě je vést dialog. Klíčový je asi kritické myšlení, dát si dohromady fakta, zdroje. Samozřejmě dneska se vyznat ve změní internetu je poměrně složitá věc, ale právě proto je zapotřebí zastávat vlastní hodnoty. Myslím si, že si musíme asi stát za svými hodnotami.

Takže ono je to velice složité, asi na to neexistuje jednotná odpověď, ale jsem rád, že jsme o tom dokázali dneska mluvit takto velmi otevřeně.

Mockrát děkuji našim dnešním panelistům, Zuzce Schreibrové, Sašovi Lehnartzovi, Emilu Voráčovi a v neposlední řadě Flaviu Bollagovi na dálku. A všem v publiku také děkuji.

METODY A AKTIVITY

This part of our guidelines brings examples from all 4 partner organizations involved in the project. We will introduce three methods and several activities used by our organizations - Facing History and Ourselves, Deep Democracy and Stories that Move. The last one is available in many languages online, so we have dedicated a chapter to it. We illustrate the methods by activities "ready to use" for teachers and educators. The article about an online tool Stories that Move is sharing best practices. It is also "ready to use" in class or for non-formal educators who want to work with discrimination topics.

TVÁŘÍ V TVÁŘ HISTORII A SOBĚ SAMÝM

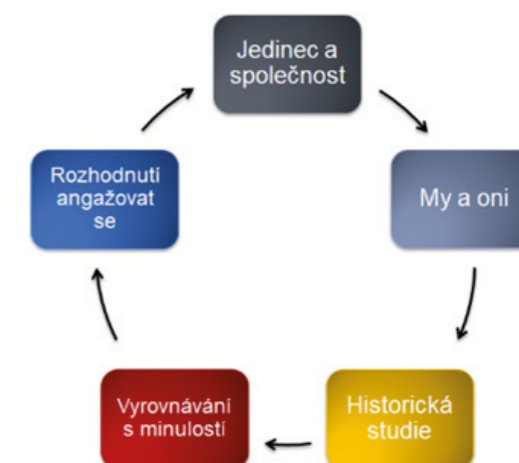
INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY

*Člověk dělá rozhodnutí.
Rozhodnutí dělají dějiny.*

Metoda „Facing History“ nabízí několik způsobů, jak využít poznání historie k tomu, aby se žáci zamysleli nad současnou situací menšin ve společnosti. Přitom se snažíme nahlížet na problémy z mnoha stran, zkusit je pochopit, vytvořit si vlastní názor na základě faktů a hledat řešení. Vede žáky k převzetí odpovědnosti za vlastní rozhodnutí a činy.

Metoda vznikla v roce 1976 ve Spojených státech. Pracuje s traumatizujícími momenty v dějinách. Programy využívající metodu Facing History se zabývají rasismem, antisemitismem a předsudky v klíčových okamžicích historie. Pomáhají žákům spojovat rozhodnutí učiněná v minulosti s těmi, s nimiž se budou ve svém životě potýkat.

Metoda Tváří v tvář historii využívá pět na sebe navazujících modulů, které mají potenciál vést k novému porozumění problémům a vytvářet nové vzorce chování.

Když se ve třídě rozhodneme zabývat se kontroverzními tématy současnosti, můžeme začít prací s příklady z historie, kdy byli lidé nuceni dělat rozhodnutí, ve kterých se museli přidat na jednu stranu, řídit se předpisy nebo lidskostí. Prostřednictvím jednotlivých aktivit se pokoušíme porozumět jejich motivaci. Přitom se žáci učí zkoumat problém z mnoha stran a kriticky o něm přemýšlet. Příklady z historie nám přibližují možnosti hledání cest dialogu i mezi skupinami, které mají různé hodnoty a zastávají protichůdné postoje.

Metoda Tváří v tvář historii pomáhá vyrovnat se s tragickými momenty dějin na osobní i společenské úrovni, a to na straně obětí, viníků i nezúčastněných. Postupné kroky metody vytváří žákům bezpečné prostředí pro prozkoumání vlastních hodnot a postojů, ověření si svých teorií i verbalizaci nepopulárních názorů.

V rámci této metody začínáme aktivitami, které jsou žákům známy nebo jsou relativně jednoduché a navodné a žáci se v nich cítí bezpečně. Postupně zapojujeme složitější aktivity, náročnější na pozornost, analýzu, empatii, zahrnující více pohledů a nutnost rozhodování. Časem žáci dokážou rozeznat, jaké důsledky mohou mít rozhodnutí jednotlivců a jak dávne události ovliv-

Moduly metody Tváří v tvář historii a sobě samým.

- 1 Jedinec a společnost (Já a my)
- 2 My a oni
- 3 Historická studie
- 4 Vyrovnání se s minulostí
- 5 Rozhodnutí angažovat se

Moduly na sebe vzájemně navazují, ale také se vzájemně prolínají.

ňují svět, ve kterém žijí. Dokáží definovat změny, které by chtěli ve svém okolí nebo společenství dosáhnout, a převzít odpovědnost za jejich realizaci a dopady. Jednotlivé kroky metody se doplňují, navazují na sebe a v mnoha případech se mohou i vzájemně překrývat. Zvláště historické studie jsou využívány v celém procesu výuky.

Model samozřejmě můžeme využívat v široké škále předmětů, nejčastěji jej však uplatníme v dějepisu, občanské výchově, případně jazycích a v třídnických hodinách.

Při popisu jednotlivých modulů uvádíme jako příklad několik aktivit, které přibližují situaci Židů a Romů před druhou světovou válkou, po vzniku Protektorátu Čechy a Morava a před deportacemi do ghatt a koncentračních táborů. Díváme se také na to, jak se v jednotlivých kauzách zachovala většinová společnost. Závěrečný pohled patří situaci po ovobození a vyrovnání se s minulostí.

■ JEDINEC A SPOLEČNOST (JÁ A MY)

V prvním kroku se zabýváme vztahem jednotlivce a společnosti, jak člověka ovlivňuje okolí a naopak, jak skupinu a společnost může ovlivnit a ovlivňuje jednotlivce.

Při tomto zkoumání začínáme u sebe – kdo jsem, s čím se ztotožňuji, co utváří moji identitu, jak ji ovlivňuje rodina, škola nebo zaměstnání, formální a neformální skupiny, kterých jsem členem. Na čem z toho mi záleží, co mohu změnit a co ovlivnit nemohu. Sledujeme, jak se identita jednotlivce mění v čase, v závislosti na životní situaci, společnosti, která nás obklopuje, na lidech, se kterými se setkáváme.

Zkoumáme, kde jsou naše limity, co nám stojí za námahu a co nám je vlastně jedno, jaké situace

a události nás nutí své hodnoty a postoje přehodnotit.

Například pro někoho může být sounáležitost se sportovním klubem – či již jako aktivní člen nebo jako fanoušek - zásadní záležitostí, které obětuje svůj volný čas, peníze, osobní pohodlí a ovlivňuje jeho osobní identitu, ale třeba i preference při výběru přátel. Někdo jiný tomuto samému nepřikládá žádnou důležitost.

■ MY A ONI

V další části sledujeme principy a zákonitosti, podle kterých se společnost dělí na různé skupiny, sledujeme, jak vznikají, jaké jsou jejich vzájemné vztahy a jak se navzájem ovlivňují. Sledujeme vztah mezi skupinami včetně menšin nebo politických uskupení, jaké jsou tyto vztahy v demokracii a čím se liší od vztahů totalitních. Sledujeme situace, kdy se společnost rozděluje na my a oni (od situací ve třídě, příznivců sportovních klubů, přes politické názory a postoje, vztah k vakcínám nebo válečným konfliktům).

Můžeme přemýšlet, jaké jsou výhody a nevýhody demokracie. Zkoumáme také totality a jakým způsobem může (nejen) totalitní propaganda rozdělovat lidi a společnosti a proč je pro někoho totalita přitažlivá.

Hledáme cesty, jak komunikovat tak, aby se lidé se zásadně odlišnými názory, hodnotami a postoji byli schopni domluvit jak pracovat na společných cílech, a také zkoumáme důsledky toho, když se to nepovede.

Související aktivita [“Zlaté šípy”](#)

■ HISTORICKÁ STUDIE

Prostřednictvím historie se díváme na lidské jed-

nání. Zaměřujeme se zejména na to, jak se lidé ve vypjatých momentech rozhodovali, jaký to mělo dopad na jejich život a na životy dalších lidí a případně jak rozhodnutí jednotlivců ovlivnila chod dějin.

Využíváme k tomu dokumenty a osobní příběhy a zkoumáme, co jednotlivci dělali v zlomových momentech historie. Studujeme, jaké důsledky měly jejich rozhodnutí a činy v minulosti a případně také jaké důsledky to má pro současnost. Témata se tím stávají pro žáky srozumitelnější a v relevantních případech dokážou hledat paralely se současností, co také dle našich zkušeností spontánně dělají.

Související aktivita [“Obyčejný den”](#)

■ VYROVNÁNÍ SE S MINULOSTÍ

Součástí toho, abychom se učili ne o historii, ale z historie, je proces vyrovnání se s minulostí. Převzít historickou odpovědnost a nést následky za svoje rozhodnutí nebo dokonce za rozhodnutí našich předků, je náročný a často bolestný proces, který může narušit náš sebeobraz. Nezáleží přitom, jestli jsme stáli na straně obětí, viníků, těch, co se rozhodli pomáhat pronásledovaným, nebo těch, co se ničeho aktivně neúčastnili. Součástí je potrestání viníků a přijetí trestu, a také odpuštění druhým i sobě.

Tady se můžeme zabývat soudními procesy s agresory - norimberský proces, soudy s dozorcí koncentračních táborů, strůjci politických procesů v 50. letech, atd. Můžeme se bavit o tom, jestli byly tresty spravedlivé a přiměřené - jak z dnešního pohledu, i z pohledu tehdejší legislativy.

Můžeme se bavit o tom, která témata máme sami pro sebe uzavřená a která v nás stále vyvolávají emoce.

V našich aktivitách v této části zveme na besedu pamětníka, často přeživšího holocaustu nebo někoho z druhé generace. Samotnému setkání předchází příprava, která vede žáky k porozumění událostem a příběhu konkrétního člověka v tomto konkrétním dějinném rámci.

Související aktivita [“Živá knihovna”](#)

■ ROZHODNUTÍ ANGAŽOVAT SE

Posledním modulem metody je rozhodnutí angažovat se ve prospěch nějaké věci, člověka nebo skupiny. Můžeme se podívat na to jak se lidé angažovali v minulosti. Vedeme žáky, ale i dospělé, k přemýšlení o tom, jak mohou být sami aktivní. Ideálním výsledkem je vlastní projekt. Doporučujeme, aby žáci na začátek hledali něco, co je reálné a kde mají šanci rychle vidět výsledek. Angažovaní žáci a učitelé často na konci tohoto vzdělávacího cyklu přicházejí s dlouhodobými projekty, které pak skutečně realizují.

Tím se také dostáváme na začátek cyklu. Můžeme se zeptat, jak mě program změnil, kým jsem se stal(a). Jsou moje priority, názory, postoje stále stejné? Porozuměl(a) jsem víc ostatním lidem – jejich pocitům, postojům, rozhodnutím? Můžu je teď akceptovat? A pokud ne – proč. A co s tím můžu a chci dělat?

JAK MŮŽE ONLINE NÁSTROJ PŘÍSPĚT K DEPOLARIZACI? STORIES THAT MOVE. POSTUPY PROTI DISKRIMINACI

NADACE MILANA ŠIMEČKU

Měly by se školy zabývat citlivými otázkami? Jsou učitelé ochotni a vybaveni řešit témata jako identita, rozmanitost a diskriminace? Mají k dispozici připravené nástroje, které jsou pro žáky zároveň atraktivní a poučné?

To byly některé z hlavních otázek, kterými se mezinárodní projektový tým řídil během vývoje jedinečného online vzdělávacího nástroje Stories that Move - Toolbox against discrimination. Poměrně brzy jsme si uvědomili, že nechceme poskytovat jednoznačné odpovědi ani předávat teorie. Spíše jsme chtěli vytvořit prostor pro otázky, vzbudit zvědavost, řídit diskusi a podporovat aktivní učení a sdílení.

Polarizace nebyla pojmem, s nímž by vývojový tým výslovně pracoval, ale kdybyste se zeptali mezinárodní skupiny pedagogů, kteří pracovali na Stories that Move:, zda bychom se měli zabývat sociální polarizací, když se projevuje ve třídě, odpověď by byla jistě kladná.

Zkušenosti s vyloučením, nerovností, nespravedlností a nenávistí jsou faktory, které přispívají k polarizované atmosféře jak ve společnosti jako celku, tak i ve třídách. Učitelé potvrzují, že řešení těchto témat může mít depolarizační účinek.

Pochopení pojmů stereotypy a předsudky a všech „-ismů“, které společně přispívají k mnohotvárnému pojmu diskriminace, neprobíhá prostřednictvím memorování definic. Přichází prostřednictvím identifikace a reflexe jejich výskytu a důsledků v reálných životních situacích. Proto je k jejich plnému pochopení zapotřebí určitý „most“. V Stories that Move jsme zvolili vyprávění příběhů, aby bylo učení o citlivých tématech přístupnější, srozumitelnější a vlastně i příjemnější.

Díky tomu se na webových stránkách můžete setkat s Robin z Nizozemska, která se zamýšlí nad svou židovskou identitou, nebo s Aljonou z Ukrajiny, která hovoří o významu svého romského původu pro to, kým je, co cítí a co dělá. Můžete se seznámit se srdcervoucím milostným příběhem Márka, Roma z Maďarska, a jeho neromské přítelkyně nebo prozkoumat příklad rasismu ve třídě na příběhu Tyrella. Můžete se také podívat, jak Nick zaujal aktivní postoj ke stereotypům a diskriminaci LGBTQI+ lidí nebo jak se Landry vyrovnává s otázkami typu „odkud jsi?“ a „jak to, že mluvíš tak dobře slovensky?“, když je shodou okolností černochem. Můžete se podívat, jak Medine z Německa, která sama pochází z přistěhovaleckého prostředí, mluví o svých vlastních předsudcích a diskutuje o tom, jak snadné je vytvářet si domněnky o jiných lidech pouze na základě jejich vzhledu. Nechybí ani drsné příběhy Anny z Dánska, která se stala svědkem vraždy z nenávisti, Waela ze Sýrie hovořícího o těžkostech uprchlíka nebo Mateje ze Slovenska překonávajícího fyzické a sociální bariéry kvůli svému postižení.

V krátkých videoklipech tyto a mnohé další příběhy mladých lidí představují své životní zkušenosti. Lze je snadno zpřístupnit a začlenit do jakékoli třídy nebo vzdělávací aktivity. Zároveň mohou přispět k cílům konkrétního předmětu, jako je osvojení si nové slovní zásoby a pojmů v národním nebo cizím jazyce, občanských kompetencí, historického učení. V uplynulých letech byl tým vývojářů překvapen mnoha způsoby, jakými tento online nástroj využívají pedagogové, aby zapojili své studenty do smysluplné výměny názorů na téma rozmanitosti a diskriminace. Možnosti využití jsou skutečně neomezené. Kromě primární cílové skupiny 14- až 17letých jsou příběhy a aktivity atraktivní i pro mladší a starší studenty, včetně učitelek na praxi a studentů nejrůznějších společenských vědních oborů.

Tento nástroj podporuje učení, které kombinuje práci online a offline.. Studenti pracující na tabletu nebo notebooku začínají individuální úvahou na dané téma a poté pracují střídavě ve dvojicích a malých skupinách, což vede k výměně názorů na výsledky cvičení ve třídě. Pedagogická koncepce tohoto nástroje umožňuje žákům, aby si přisvojili i samotný proces učení.. Využívá metodiku vyvinutou v rámci Projektu Zero na Harvardově univerzitě, která je založena na rutinních postupech „viditelného myšlení“. Jednoduchá rutina „Dříve jsem věděl, teď už vím“ začíná reflexí toho, co už o tématu vědí na začátku hodiny a co se naučili na jejím konci. To je jen jeden z příkladů, jak lze proces učení reflektovat a „rutinizovat“. Existuje více rutin, které využívají slova a obrázky, motivují ke kladení otázek a reflektují různé úhly pohledu. Tímto způsobem přispívá používání nástroje k rozvoji průřezových dovedností, jako je kritické myšlení, oceňující zkoumání a argumentace.

Stručně řečeno, Stories that Move je interaktivní online učební nástroj, který umožňuje žákům a učitelům zabývat se citlivými tématy, jako je identita, rozmanitost a diskriminace, prostřednictvím autentických příběhů mladých lidí z různých prostředí. Pedagogové mají mnoho možností, jak jej využít. Mohou jednoduše přehrát předem vybrané video, které se hodí do jejich plánu výuky, a klást doplňující otázky. Mohou využít demoverzi a podrobně se seznámit s pěti výukovými cestami (moduly). Na svém osobním „panelu pro pedagogy“ mohou vytvářet virtuální třídy a vybrat si jednu nebo více připravených cest, aby mohli strukturovaně a krok za krokem vést lekce pro své studenty.

Cílem nástroje je přispět k autentickému zapojení a smysluplným sezením tím, že ukazuje zajímavé příběhy relevantní pro život mladých lidí a otevírá „velké otázky“. Zároveň je relevantní

pro mnoho částí učebních osnov. Možná nejdůležitější je, že nástroj vyvolává výměnu názorů na určité téma a motivuje žáky k naslouchání různým názorům a k přemýšlení o rozmanitých zkušenostech skutečných lidí.

Kromě příběhů mladých lidí a výukových aktivit obsažených v učebních cestách mohou pedagogové využít příručky pro učitele, pracovní listy a slovníček pojmů. Mohou si také poslechnout úvahy a rady odborníků na různá témata, včetně toho, jak vytvořit bezpečný prostor pro sdílení. Kombinací vlastních dovedností, odborných znalostí a vytvořených materiálů mohou pedagogové vést své hodiny hladce, i když se zabývají kontroverzními tématy, podporovat zapojení, aktivní učení a sdílení.

Stories that Move můžeme do češtiny přeložit několika způsoby – jako Příběhy, které dávají věci do pohybu i jako Příběhy, které dojmají.

Stories that Move

Toolbox against discrimination

CO NABÍZEJÍ STORIES THAT MOVE

Pět výukových cest (celkem třináct lekcí připravených k použití):

- Vidět a být (o identitě, rozmanitosti, předsudcích);
- Tváří v tvář diskriminaci (o mechanismech a každodenních zkušenostech s diskriminací);
- životní příběhy (deset historických biografií představujících rozmanitost);
- Ovládání médií (o našich mediálních bublinách, o tom, jak jsou stereotypy součástí reklamy a propagandy);
- Podnikání (úvahy o lidských právech a sociální angažovanosti).

Další součásti nástroje:

- ukázková třída včetně všech výukových cest;
- příručky pro pedagogy;
- pracovní listy (interaktivní soubory PDF připravené k použití);
- hlasy odborníků na antisemitismus, anticiganismus, rasismus, diskriminaci muslimů a LGBTQI+ osob;
- pedagogické přístupy (viditelné myšlení, vytváření bezpečného prostoru, kombinované učení);
- slovníček pojmů.

Aktuální informace: pedagogický tým a učitelé, kteří používají online nástroj, sdílejí své zkušenosti a nový vývoj na sociálních sítích (Facebook a Instagram) a v bulletiněch:

Přidejte se k nám na sociálních sítích: [Facebook](#), [Instagram](#)
Přihlaste se k odběru newsletteru: <https://www.storiesthatmove.org/en/updates/newsletter/>
Register by making a free account: <https://olt.storiesthatmove.org/en/dashboard/>

ZKUŠENOSTI PEDAGOGŮ, KTERÍ POUŽÍVAJÍ STORIES THAT MOVE

Karina z Nizozemska

Karina vyučuje na Gerrit van der Veen College v Amsterdamu. V rámci výuky náboženství již pět let používá pro své žáky 3. ročníku Stories that Move tématy diskriminace a vyloučení.

Silným bodem zájmu školy je oslava fialového pátku, dne oslavujícího práva komunity LGBTQI+, protože na její škole a v její třídě je velká skupina nebinárních a transgender studentů.

Karina považuje za skvělé, že pomocí příběhů z této sady nástrojů můžete upoutat pozornost studentů tím, že budete mluvit o jejich zkušenostech s diskriminací a rozmanitostí. Velmi dobře funguje příběh o rasismu ve třídě od Tyrella, svědectví o antisemitismu od Anny nebo příběhy o LGBTQI+. Zajímavé je, že příběhy o diskriminaci Romů v jejích hodinách podobné reakce nevyvolávají, protože studenti o Romech nic nevědí.

Při používání Stories that Move, se osvědčuje, když si studenti v malých skupinách mohou vybrat příběh, který se jim líbí, a pak pracují na jeho prezentaci pro celou třídu. „Můžete si všimnout, že se jim tento úkol líbí a berou ho vážně, protože jsou soustředění, mlčí, mají sklopené hlavy a intenzivně pracují.“ Podle Kariny je to proto, že příběhy se vztahují ke světu a zkušenostem studentů.

Historické příběhy (zejména Simony Veilové) studenty skutečně dojmají. Tito lidé z minulosti jim připadají odvážní a dobrodružní. Kromě toho jim historické životopisy otevírají dveře k poznání různých dob, kdy docházelo k diskriminaci, a mohou se propojit s podobnými případy diskriminace, které se dějí v současnosti.

Karina by si přála, aby v pomůcce bylo více příběhů uprchlíků, protože ty mohou být silné pro pochopení různých původů, náboženství a regionálních souvislostí. V dnešní době je to bohužel opět téma, kterým je třeba se intenzivně zabývat.

Na závěr Karinu „Stories that Move zachránily v době korony!“ Skutečně, když v roce 2013 padlo rozhodnutí mezinárodního týmu vytvořit online vzdělávací nástroj, nikdo nečekal, že se jednoho dne může stát jediným způsobem vzdělávání.

Martin z Německa v Jihoafrické republice

Martin vyučuje na Německé mezinárodní škole v Kapském Městě v Jihoafrické republice. Je učitelem německy a anglicky mluvících tříd a pravidelně používá Stories that Move. Společně s Anne Frank Zentrum v Berlíně uspořádal školení, jehož cílem bylo propagovat tento učební nástroj mezi svými kolegy. Škola, kde Martin učí, je velmi rozmanitá. Žijí zde teenageři s různým zázemím.

Martin popsal příležitosti k depolarizaci, které Stories that Move poskytují: „Jedna z mých tříd má problémy s diskriminací, šikanou a rasismem. Zejména poté, co jsme absolvovali první část výukové stezky 2 o diskriminaci, „Stroj diskriminace“, žáci ji využili k diskusi o konkrétních problémech Jižní Afriky, konkrétních problémech Kapského Města, konkrétních problémech, které mají v naší škole, mezi svými vrstevníky a mezi ostatními žáky. Jihoafrická republika je stále velmi rozdělená, rasismus a diskriminace jsou bohužel stále součástí každodenního života v této zemi. Totéž bohužel platí i pro genderově podmíněné násilí.“

Martin použil tento materiál ve dvou třídách 8. ročníku. Přeskočil učební látku 1 „Vidění a bytí“ o identitě a přešel přímo k obtížnému tématu

diskriminace. „To se velmi osvědčilo. Získal jsem zkušenost, že nástroj nemusíte používat od začátku, ale můžete si prostě vybrat moduly nebo konkrétní kroky.“

Proč se aktivity osvědčily? Podle Martina proto, že zejména v jeho třídách se objevuje mnoho otázek spojených s jejich obsahem. „Opravdu to ve třídě rozpoutalo diskusi.“

Martin však také zmiňuje výzvy, když jako učitel mluví o diskriminaci: „Jako učitel musíte být připraveni vést diskusi. Ale zároveň se tím stáváte zranitelným, protože musíte naslouchat a musíte být součástí skupiny, a ne nad ní.“

Podpora diskuse, argumentace a empatie je důležitým rysem Stories that Move. Nástroj neposkytuje jednoznačné odpovědi, ale nabízí příběhy a aktivity k prohloubení znalostí prostřednictvím vzájemné interakce, a to jak online, tak ve třídě.

Martin se cítil dobře připraven, než začal mluvit o těchto obtížných tématech: „Příliš jsem se nepřipravoval. Stáhl jsem si příručky. Podíval jsem se na ně a uvědomil jsem si, že toho v rámci přípravy vlastně nemusím dělat moc. Prostě jsem se zúčastnil jako žák. Měl jsem otevřený učitelský účet a dal jsem si obrazovku na velkou tabuli. Tam jsme se dívali na videa. Účastnil jsem se jako žák a stal jsem se součástí skupiny. To bylo mými studenty přijato pozitivně.“

Martin zmiňuje různé možnosti integrace Stories that Move do různých částí učebních osnov: „Jako učitel dějepisu můžete tento učební nástroj snadno začlenit, když například mluvíte o apartheidu. Můžete se ptát, jaké dopady má v této zemi dodnes. Existuje zde stále rasismus a diskriminace?“ A studenti pak mohou vidět, že Jihoafrická republika není jedinou zemí, která

má problémy s diskriminací. Je to problém celosvětový a rozhodně nejde o nový jev. Lze ji snadno začlenit do hodin dějepisu a společenských věd.

Martin také popisuje, že někteří učitelé mohou váhat s použitím tohoto nástroje, protože nemají čas „ztrácet hodiny“. Podle něj lze naplnit učební osnovy prostřednictvím témat, která pokrývají Stories that Move. Využití příběhů více učiteli pro různé předměty a třídy je také možné. „Stačí si jen společně sednout a vytvořit tým.“ Celkově Martin zažil, že Stories that Move pomohly jeho studentům odpolarizovat rozhovory o rasismu a dalších formách diskriminace. „Měl jsem dokonce žáka, který řekl: ‚Neuvědomil jsem si, že když budu dělat tyhle vtipy a říkat tyhle věci, že to má takový dopad, což bylo docela úžasné. Je to přepínač myšlení. Něco se změnilo už jen tím, že se to dělá.“

Peter z Rakouska

Peter vyučuje na Berufsschule für Gastgewerbe, odborné škole pro kuchaře a číšníky/servírky ve Vídni. Jeho studentům je většinou mezi 15 a 20 lety, někteří jsou starší. Pracuje s velmi různorodými skupinami, někteří z nich již mají maturitu, někteří nedokončili úspěšně povinnou školní docházku. Někteří z nich mluví třemi nebo více jazyky, jiní se začali učit německy teprve nedávno. Někteří mají o vzdělání skutečný zájem, jiní školu opustili, protože už toho měli dost a chtějí jen pracovat.

Právní rámec pro učiliště [Berufsschule] stanoví 1260 vyučovacích hodin během tří let (6 semestrů, 5 týdnů na semestr). Více než polovina vyučovacích hodin se týká práce, 80 hodin je věnováno politickému vzdělávání (Politische Bildung).

Peter použil Stories that Move se třídou 20 studentů, většinou s nižším dosaženým vzděláním, ve věku kolem 19 let. Byli částečně ve speciálním vzdělávacím programu financovaném úřadem práce pro mladé lidi, kteří předčasně ukončili školní docházku a nemohli najít běžné učňovské místo. Studenti byli různých národností, měli rozdílné náboženské a kulturní zázemí. Obecně měli zájem o politické vzdělávání, ale chyběly jim základní znalosti.

Peter se rozhodl nechat studenty pracovat na prvním modulu „Vidět a být“ a dal jim 50 minut na samostatné dokončení první části. Přibližně polovina studentů postupovala bez obtíží, někteří měli technické problémy nebo problémy s porozuměním. S malou pomocí se všem podařilo úkoly zvládnout. Práce ve skupinách byla náročná vzhledem k rozdílnému postupu studentů. Každý byl také ponořen do své vlastní práce a cítil se trochu zmatený, když byl požádán, aby pracoval se spolužákem.

Po tomto sezení měl Peter dalších 50 minut „Politische Bildung“ a rozhodl se hovořit o lekcích z Stories that Move. Požádal studenty, aby si odpovědi vytiskli a přinesli je na další sezení. Zatímco první část, kdy nechal studenty pracovat s nástrojem samostatně, byla pro něj ambivalentní, druhá část proběhla velmi dobře. Zejména úkol „Záhadný obrázek“, kde studenti zvětšují z malého detailu kompletní obrázek Rosy Parksové a Martina Luthera Kinga Jr. vyvolal velkou diskusi.

Když studenti pracovali na úkolech samostatně, poskytovali své zkušenosti a odpovědi. To byly možná důvody, proč do diskuse přispěli všichni, včetně studentů, kteří toho obvykle moc nenamluví. Navíc kladli více otázek, například o dvou osobách na obrázku. Ostatní studenti na tyto otázky odpovídali, což vedlo ke zlepšení procesu učení.

Peter dospěl k závěru, že jeho zkušenost s Stories that Move byla cenná a že ji využije znovu. Svým studentům by však nedovolil, aby nástroj používali sami. „Diskuse po individuální práci byla opravdu důležitá. Myslím, že nejlepší je použít malou část nástroje a diskutovat o poznacích a zkušenostech.“

Podle Petera je také zásadní myslet na technické požadavky. V jeho škole téměř nikdo nevládní notebook ani tablet, proto studenti museli chodit do počítačové učebny. Pro zahájení diskuse mezi studenty byl v rámci třídy použit projektor.

Barbara ze Slovenska

Barbara vedla tým projektu INTERMIN, který testoval využití příběhů ke snížení předsudků. Podle ní předpoklad, že vyprávění příběhů může mít tento účinek, inspiroval četné intervence, které provádějí nevládní organizace po celém světě. Byl také testován a potvrzen v několika studiích sociální psychologie. Není tak časté, alespoň ne na Slovensku, že by nevládní organizace a akademické instituce spojily své síly.

V letech 2015-2019 byl na Slovensku realizován výzkumný projekt podpořený Agenturou pro výzkum a vývoj. Jeho cílem bylo vyvinout a experimentálně ověřit vzdělávací intervence na snížení předsudků vůči Romům a dalším stigmatizovaným menšinám. Tým vycházel ze čtyř příběhů z knihy Stories that Move a testoval jejich účinnost na základních školách z různých slovenských regionů. Kombinovali příběhy mladých Romů s příběhy mladých lidí z jiných menšin. Tímto způsobem chtěli dosáhnout lepší senzibilizace vůči rozmanitosti.

Celkem se výzkumu zúčastnilo 482 žáků ze sedmi slovenských základních škol. Třídy 7. a 8. ročníku byly náhodně zařazeny do experimentální nebo kontrolní skupiny (celkem 14 tříd).

Žáci ze tříd experimentální skupiny se účastnili intervenčního programu, který se skládal ze tří 45minutových skupinových aktivit prováděných jednou týdně. Aktivity byly zaměřeny na řešení problému vztahu mezi romským chlapcem a jeho neromskou přítelkyní, dokončení nedokončených příběhů mladých lidí různého původu a analýzu krátkého videa prezentujícího životní zkušenosti mladé romské dívky.

Studenti v obou skupinách 5-10 dní před zahájením intervenčního programu vyplnili dotazník a znovu vyplnili dotazník 5-10 dní po jeho skončení. Dotazníky zjišťovaly postoje k Romům a dalším vyloučeným skupinám (uprchlíci, muslimové, lidé s jinou barvou pleti, Maďari, lidé se zdravotním postižením), jakož i míru důvěry, sociální distanci, vnímanou úzkost a záměry chování (např. zda se studenti zapojí do rozhovoru s novým spolužákem). Tým se také ptal na množství a kvalitu přímých kontaktů a na klima školy, pokud jde o podporu tolerantních meziskupinových vztahů.

Jak prokázala analýza po skončení testu, práce s příběhy vrstevníků z Stories that Move dokázala snížit sociální distanci, zvýšit důvěru a posílit pozitivní záměry chování vůči Romům. Intervence rovněž zlepšily postoje k etnickým menšinám a zdravotně postiženým osobám. Sekundární přenos pozitivních postojů na další vyloučené skupiny, které nebyly v příbězích zmíněny, však nebyl pozorován. Úzkost některých studentů také nebyla překonána.

Čím více pozitivních přímých kontaktů měli studenti například s romskými vrstevníky, tím pozitivnější postoje vůči nim zaujímal, tím menší sociální odstup měli a tím vyšší důvěru po intervenci pocítovali. Také ti studenti, kteří vnímali klima své školy jako podporující toleranci a respekt, uváděli po ukončení intervenčního programu nižší úzkost.

Výsledkem projektu byl soubor aktivit (ve slovenském jazyce) pro učitele a vychovatele, který byl vytvořen ve spolupráci s Nadací Milana Šimečky.

Závěr

Příspěvek k depolarizaci nebyl výslovným cílem projektu Stories that Move. Vývojový tým měl následující cíle:

- „pohnout“ mladými lidmi, aby cítili empatii vůči svým vrstevníkům, kteří trpí diskriminací;
- „rozhybat“ studenty a přinést jim nové perspektivy a hlubší pochopení dopadů diskriminace;
- motivovat studenty k akci v rámci jejich vlastní sféry vlivu, aby začali jednat a přispěli ke změně.

Mnoho učitelů se s námi podělilo o to, jak umožnění výměny názorů na citlivá témata na základě příběhů jednotlivců zmírnilo napětí ve třídách a přineslo nové, překvapivé pohledy. Dobrým způsobem, jak reagovat na konflikty v polarizovaných společnostech, se proto zdá být vytvoření prostoru pro naslouchání, sdílení a interakci různých hlasů.

Stories that Move nabízejí bezpečné vzdělávací prostředí, které senzibilizuje a posiluje žáky při zkoumání sebe sama, druhých a problémů, které je třeba v našich společnostech řešit. Zvyšování povědomí o identitě, rozmanitosti a diskriminaci prohlubuje respekt a důvěru. Spolupráce s organizací Stories that Move ukazuje, že tato témata mohou a měla by být řešena ve třídách a mají hluboký dopad.

KDYŽ JE VE TŘÍDĚ NAPĚTÍ - DEEP DEMOCRACY

ANNE FRANK HOUSE (NL), INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY (CZ)

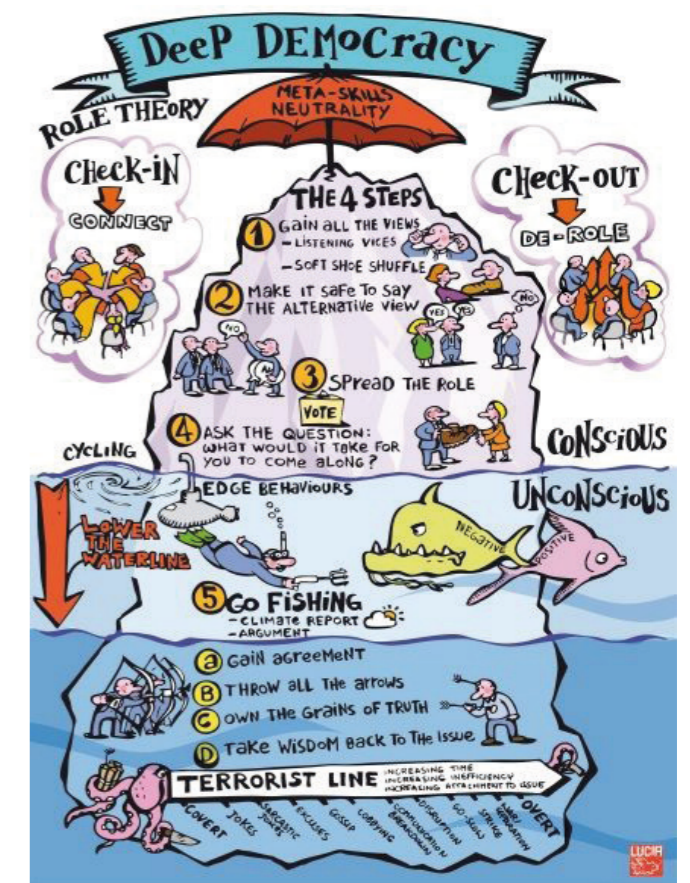
Co můžeme dělat, když ve skupině panuje nesoulad? Když studenti stojí na opačných pólech a nemohou najít společnou řeč? Nebo když chceme diskutovat o problému, který rozděluje společnost? Máme nástroj, jak o těchto věcech bezpečně hovořit, aby byl prostor i pro nepopulární názory? Může učitel pracovat se složitými otázkami, aniž by se nejprve stal jejich odborníkem?

Když v roce 1994 přestal být apartheid v Jihoafrické republice státní politikou, nemohla být společnost polarizovanější. Bylo třeba najít způsob, jak v rozdělené společnosti pracovat na společném cíli, jak tento cíl vůbec definovat a jak mluvit o bolestivých tématech, která jsou stále živá. Jednu z metod vytvořila a ověřila Myrna Lewisová se svým manželem. Nazvala ji Deep Democracy - Hluboká demokracie. Protože hlasování, které rozhoduje v tradičním pojetí demokracie, umožňuje většině přehlasovat menšinu. Tato menšina však nezmizí. A pokud se menšinám nedá hlas, jejich problémy, obavy a naděje zůstanou skrytou silou, která má potenciál zpochybnit, destabilizovat nebo bojkotovat rozhodnutí většiny. To se děje v každém společenství - třídě, škole, rodině nebo zemi. Myrna o tom říká: „Menšina se upevní a získá sílu a pokusí se podkopat pozici většiny, přejde do podzemí. Hodnota naslouchání a zahrnutí agendy menšiny tedy spočívá v tom, že přispěje k širší odpovědnosti za výsledek a k udržitelnějšímu rozhodování.“

Jak to funguje?

Metoda Deep Democracy se zaměřuje na dynamiku skupiny. Pokud ve skupině dochází ke konfliktu, může být zdrojem růstu skupiny i jejich jednotlivých členů. Na druhou stranu nevyřešený konflikt, který zůstává pod povrchem, dokáže zpochybnit všechna přijatá rozhodnutí. Otevřeně vyjádřené názory a pocity ve skupině jsou ovlivněny nevědomými nebo alespoň nekomunikovanými nadějemi, obavami a preferencemi.

Každá komunita/skupina má svou vlastní jedinečnou dynamiku a atmosféru. To, co je v jedné skupině přijímáno nebo dokonce preferováno, může být v jiné skupině něčím nežádoucím. Myrna Lewis říká: „To, jak skupiny rozhodují a jak vedou diskuse, utváří jejich kulturu, a pokud mají lidé pocit, že nejsou vyslyšeni nebo že pro ně není bezpečné mluvit, odmítají rozhodovat nebo se neúčastní aktivit.“ Hlavním účelem nástrojů Deep Democracy je možnost bezpečně říci vše. Může to být nepříjemné, ale je těžší vypořádat se s důsledky toho, že se o TOM nemluví.

Skupinu a procesy, které v ní probíhají, lze znázornit jako ledovec.

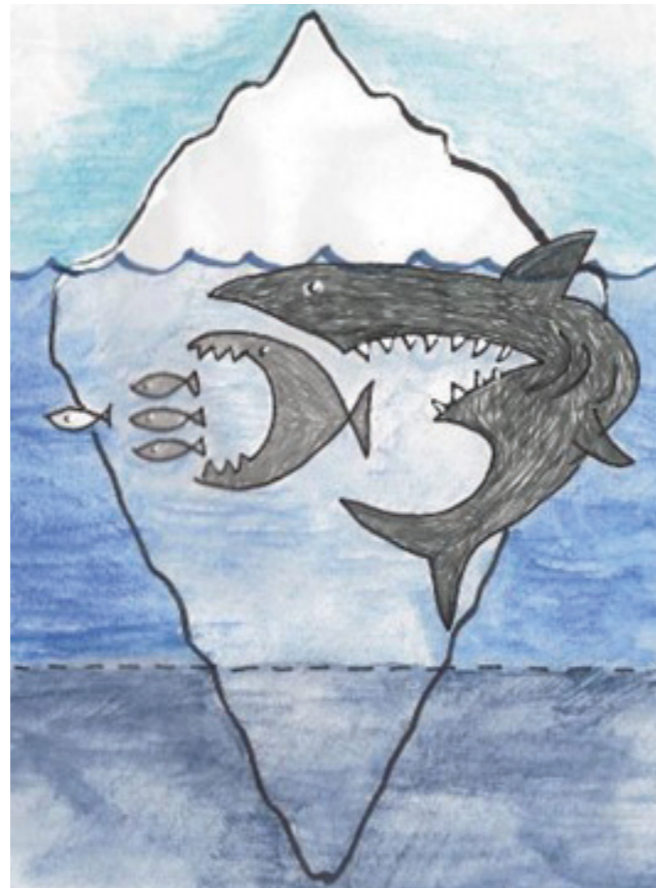
- To, co je nad povrchem, je vědomé, známé každému členu skupiny. Zahrnuje racionální a kognitivní aspekty (znalosti, deklarované hodnoty, psaná/dohodnutá pravidla a postupy, ...)

Mnohem víc se toho skrývá pod povrchem.

- V podvědomí skupiny existují nevyslovené nebo nevědomé aspekty, které ovlivňují skupinovou dynamiku. V Deep Democracy je označujeme jako ryby, které plavou pod hladinou - nevyslovené myšlenky, podráždění, osobní zájmy a problémy, zdravotní omezení. Pokud si jich nevšimneme, postupně se rozrůstají, až se z malé rybky stane obrovský nebezpečný žralok.

- Hluboko dole, v temných vodách pod linií odporu, se skrývá nevědomá moudrost skupiny, potenciál toho, co je potřeba pojmenovat. Emoce, které se skrývají pod touto linií, často nedokážou pojmenovat ani ti, kteří je přinášejí. Když se během aktivit setkáme s linií odporu, poznáme to podle toho, že se skupina tématu vyhýbá – objevují se vtipy, sarkasmus, výmluvy, nevhodný smích, pomluvy, nepozornost, bojkot aktivit nebo otevřený konflikt.

Abychom odhalili potenciál skupiny a učinili udržitelná rozhodnutí, která budou respektována všemi členy skupiny, musíme jít pod hladinu. Musíme najít malé (i velké) ryby, dát jim bezpečný prostor k vyjádření a začlenit jejich potřeby do rozhodování.

Co můžeme udělat, abychom tyto ryby vylovili?

- 1 Shromážděte všechny názory ve skupině**
- 2 Vyhledejte alternativy**
- 3 Reagujte na alternativní názory**
- 4 Při rozhodování zohledněte mourost alternativních / menšinových názoru.**

Jedním ze způsobů, který můžeme použít k lovu ryb, je aktivita nazvaná Zlaté šípy. Tuto aktivitu můžeme využít, když potřebujeme udělat obtížná rozhodnutí, ale také když analyzujeme složité problémy, ke kterým jsou protichůdné nebo velmi kontroverzní postoje, takové, které mohou mít velký potenciál konfliktu.

Shrnutí

Metoda „Deep Democracy“ prohlubuje:

- schopnost efektivně získat všechny názory ve skupině,
- schopnost naslouchat hlasu menšiny a otevřít se jiným názorům,
- schopnost rozpoznat, vytvořit a udržet prostor pro jeho vyjádření hlasu menšiny a přidat jeho přínosy do většinového rozhodování,
- znalost toho, jak, kdy a proč se v rozhodovacích procesech vytváří odpor,
- porozumění skupinové dynamice,
- schopnost skupiny vyrovnat se s napětím a zažít transformační potenciál konfliktu.

Deep Democracy je silným nástrojem pro vytváření co nejlepší skupinové dynamiky, aby se nikdo nikdy necítil vyloučený ze skupiny. Tato metoda pomáhá vytvářet dialog mezi dvěma protichůdnými názorovými stranami, čímž působí proti polarizaci.

Webové stránky společnosti Lewis Deep Democracy a informace o certifikovaných školitelích po celém světě:

www.lewisdeepdemocracy.com.

ZLATÉ ŠÍPY

ANNE FRANK HOUSE (NL)

Aktivitu „zlaté šípy“ používáme, když probíhá debata na téma, kde běžná konverzace nestačí a emoce jsou vyhrocené. Tato metoda poskytuje prostor vyřknout a zároveň také vyslechnout všechny hlasy, a to i ty, které se obvykle bojíme nahlas vyslovit. To, že můžeme naše pocity vyslovit nahlas, aniž by nás někdo soudil, přináší pocit úlevy a osvobození.

Pro nácvik tohoto cvičení doporučujeme začít s jednoduchým tématem, jako například: *Když je hezké počasí, měli bychom mít hodinu venku.* Díky tomu, se žáci seznámí se způsobem práce. Vždy se musí jednat o tvrzení, na které se můžeme podívat očima obou stran sporu. Po té, co se studenti s aktivitou seznámí, můžeme ji používat při diskuzi na jakémkoliv polarizující téma.

POPIS AKTIVITY

Doporučený věk

Doba trvání

Doba trvání

podle toho, kolik argumentů se objeví, ale maximálně 60 minut.

■ Bezpečnostní zásady

Začněte s rozhodnutím o bezpečnostních zásadách v kolektivu a ubezpečte se, že opravdu všichni chtějí otevřít tuto diskuzi. Pokud nemáte souhlas všech, je možná lepší téma odložit. Zjistěte, co všichni potřebují k tomu, aby se cítili bezpečně a pohodlně a mohli říci vše, co chtějí. Všechno je možné, pokud s tím všichni souhlasí. Zvažte například následující pravidla: nekřičíme, neodcházíme, nepoužíváme nadávky. Pokud někdo nechce, nemusí nic říkat atd

■ Říkat vše:

Budeme mluvit o vybraném tématu a řekneme

vše, co si o tomto tématu myslíme a co cítíme. Budeme mluvit na střídačku, ať tedy každý řekne svůj názor. Jeden mluví a říká vše, na co myslí nebo co cítí. Použijte své vlastní argumenty nebo jakýkoli argument, který si dokážete představit a který by mohl být v této pozici řečen. Ostatní poslouchají, nereagují (ani řečí těla) a nekladou otázky. Když jeden skončí, začne druhý. Opakujeme to tak dlouho, dokud nebude řečeno vše.

Vy jako učitel si všimněte toho, když lidé opakují stejné argumenty nebo když se napětí snižuje. Žáci nemusí být ve svých výrocih zdvořilí, ty mohou být ostré a velmi jasné. Mohou také pouze reprodukovat to, co slyšeli od někoho jiného, ať už s tím sami vnitřně souhlasí nebo ne.

Jako učitel během této aktivity nevyjadřujte svůj vlastní názor, nenapadejte ani neobhajujte žádný argument. Pokud však máte pocit, že můžete konverzaci pomoci tím, že uvedete argument, který ještě nikdo neřekl, můžete tak udělat.

■ Postup

1) Prozkoumejte výrok

Jako učitel řekněte nahlas výrok, kterým se budete zabývat. Můžete se se skupinou domluvit, o jaké téma půjde, ale můžete také výrok předem připravit.

- Uvedte, jaké postoje budete zastávat (v příkladu: „Když je hezké počasí, měli bychom mít hodinu venku“ se snažte zdůvodnit proč bychom měli mít hodinu venku a proč bychom neměli mít hodinu venku).

- Vyberte dvě protilehlé stěny, které představují dvě různé strany sporu.

- Nejdříve budou všichni žáci stát před jednou stěnou, představující jednu stranu sporu.

- Nechte je, ať hodí všechny své pomyslné „šípy“

argumentů podporující jednu stranu sporu na protější zed.

- Ujistěte je, že nemusí jít o jejich vlastní argumenty, pokud jim dělá potíže vymyslet další tvrzení, ať si vzpomenou, co o tom slyšeli jinde.
- Nechte třídu vyslovit nahlas všechny argumenty na jedné straně a pak se přesunou k protilehlé stěně.
- Vyčerpajte opět všechny argumenty podporující opačný názor – zahodte všechny „zlaté šípky“.
- Snažte se, aby byly všechny výroky stručné a věcné.
- Nereagujte na žádný z vyslovených názorů.
- Ke každé straně přejděte alespoň dvakrát, pokud se stále objevují nové argumenty, nebo žáci potřebují reagovat, na to, co bylo řečeno, můžete změnit stranu i vícekrát.
- Když máte pocit, že byly vyřčeny všechny argumenty, cvičení ukončete
- Potichu si sedněte do kruhu

2) Reflexe

Poté, co si sednete do kruhu, je opravdu důležité zamyslet se nad tím, co bylo řečeno. Můžete k tomu využít následující otázky:

Které tvrzení vás zaujalo nebo se vás hluboce dotklo?

Máte pocit, že některé z argumentů, které zazněly že jsou pravdivé, cítíte fyzickou reakci nebo bylo řečeno něco, co vám dává nový náhled?

Nechte studenty chvíli přemýšlet o výroku, který je zaujal. Poté sdílejte, který výrok to byl a proč. Nemusí výrok zopakovat přesně, stačí když jej interpretují. Dbejte na to, aby každý mluvil za sebe. Každý by měl mít možnost říct alespoň jeden výrok, který se ho dotkl nebo mu přinesl nový pohled na věc. Tato část stále ještě není určena k diskusi, proto dbejte na to, aby se studenti navzájem poslouchali a nereagovali.

3) Řešení

Vraťte se k původní otázce nebo výroku. Podívejme se na ni s informacemi, které jsme získali z házení šípů a z reflexe. Pokud toto všechno o sobě a o druhých víme, jak se rozhodneme?

Tady můžeme také nastavit nové bezpečnostní pravidla ve třídě. Například se ukáže, že si navzájem ubližujete některými výroky, slovy či tématy, a domluvíte se, že je už nebudete používat. Stačí také, když si žáci více uvědomí, že lidé mají různé názory a že to může obohatit jejich třídu i je samotné. Nevadí, když si o tématu budou myslet stále úplně to samé jako předtím, protože když si vyslechnou jiné názory, napětí bude menší.

Postřehy z praxe

Naše zkušenosti s touto aktivitou ukazují, že nejlépe funguje, když studenti již znají skupinu, ve které pracují, a aktivita probíhá v bezpečném prostoru a v srdečné atmosféře, kde jsou žáci ochotni sdílet mezi sebou své názory a pocity. Není to však podmínkou a aktivita může pomoci k tomu, aby se to žáci naučili.

Výsledkem aktivity je většinou to, že žáci jsou motivováni, aby se zamysleli nad různými pohledy na polarizující témata a aby si skutečně naslouchali. Vzbuzuje empatii k sobě navzájem nebo k jiným skupinám, většinou k těm, kteří jsou v menšině. Tím, že žáci mohou otevřeně vyjádřit své myšlenky a pocity, napětí z nich vy-

prchá, protože získají dojem, že mohou říci vše, co mají na srdci. Dozvědí více o jiných názorech na dané téma a také se naučí, že je výroky mohou dojímat, a zamyslí se nad tím, proč je to dojímat.

Tato metoda dává prostor jiným názorům, a tedy i prostor menšinovému hlasu, který často není slyšet.

Důležité doporučení pro facilitátora

- Vždy mějte na paměti bezpečnost studentů.
- Je důležité zachovat roli facilitátora a průvodce a nezapojovat se příliš do aktivity.

OBYČEJNÝ DEN

ANNE FRANK ZENTRUM (DE)

Tato aktivita je jedním z nástrojů, prostřednictvím kterých lze zabránit relativizaci či dokonce popírání holocaustu a pronásledování Židů v období nacismu. Jak je důležité se těmito otázkami zabývat, ukazuje rozšíření antisemitských postojů v současnosti. Podle průzkumu, který v roce 2019 v Německu provedl Světový židovský kongres (WJC) u 1 300 osob., 28 % tzv. elity (podle studie jde o absolventy vysokých škol s ročním příjmem nejméně 100 000 eur) tvrdí, že Židé mají příliš velkou moc v podnikání. Podle 26 % mají Židé „příliš velkou moc ve světové politice“. Téměř polovina z nich (48 %) tvrdí, že Židé jsou loajálnější k Izraeli než k Německu. Kvůli odporu vůči opatřením proti šíření pandemie COVID-19 docházelo v Německu také k dalšímu nárůstu antisemitských projevů. Na demonstracích byla často proticovidová opatření srovnávána s rasistickými a antisemitskými zákony proti Židům nebo se demonstranti přirovnávali k obětem holocaustu.

Tato aktivita pomůže žákům nahlédnout do systematického postupu nacistů, kteří pomocí zákonů vylučovali židovské obyvatelstvo z německé společnosti, je pronásledovali a nakonec vraždili. Vzhledem k tomu, že se vztahuje ke každodennímu životu žáků, je silným nástrojem k rozšíření znalostí o tomto období, ke zvýšení povědomí a soucitu s lidmi, kteří toto vyloučení zažili, a pomáhá působit proti polarizujícím debatám.

Tato aktivita umožňuje žákům se podívat na to, jak by systematické vylučování ovlivnilo i jejich vlastní život, pokud by byli židovského původu a žili v tomto období.

Aktivitu je možné vztáhnout také na období Protektorátu Čechy a Morava nebo Slovenského státu.

POPIS AKTIVITY

Témata

Antisemitismus, diskriminace, skupinová misantropie, historické pronásledování, lidská práva, historické souvislosti, senzibilizace, národní socialismus, každodenní historie.

Věk

Od 11 let

Doba trvání

90 minut

Pomůcky

Výtisk protizidovských zákonů, rozstříhaný tak, aby byly jednotlivé zákony na samostatných lístečcích, velký bílý papír ve formátu na výšku, rozdělený na tři části, označené ráno, v poledne a večer, silné propisovací tužky dvou barev, prostor pro práci v kruhu.

Cíl

Cílem aktivity je ukázat postupné vylučování Židů ze společnosti, jak jej definovaly zákony a nařízeními od roku 1933 až do deportací z Německa v letech 1941/1942. Osvětluje perspektivu pronásledovaných a objasňuje, že se nejednalo o tajné, snad dokonce nezákonné činy několika osob, ale o součást státní akce, proti níž se zvedl jen ojedinělý odpor nežidovského obyvatelstva. Pomáhá studentům zamyslet se nad diskriminačním působením protizidovských zákonů, zabývat se ústředním prvkem antisemitské politiky nacistického státu, uvědomit si, jak zákony omezují pohyb jednotlivců ve veřejném prostoru a jak by to ovlivnilo je samotné, kdyby se ocitli v takové situaci.

Postup

Vysvětlete, že k vyloučení a pronásledování Židů v Německu docházelo po dobu několika let a že

PROTIŽIDOVSKÉ ZÁKONY V NĚMECKU V OBDOBÍ 1933 – 1945

STRUČNÝ PŘEHLED

během této doby bylo vydáno více než 2 000 zákonů a nařízení. Dále vysvětlíte, že se studenti seznámí s některými z těchto zákonů a budou zkoumat dopady těchto zákonů na běžný denní režim.

Na úvod se žáků zeptejte:

Jakou funkci plní zákony? Proč existují?

Odpovědi můžete zapsat na flipchart nebo je napsat do tabulky, což vám umožní vyvěsit je v místnosti tak, aby byly dobře viditelné.

V dalším kroku vytvořte společně s účastníky na velkém listu papíru běžný denní režim. Den začíná vstáváním a končí večer nebo v noci ulehnutím do postele. Rutina se může skládat z chození do školy, návštěvy kina, hraní fotbalu ve fotbalovém klubu, pojídání zmrzliny atd.

Případně si účastníci mohou napsat vlastní denní rutinu. Poté se společně zamyslete nad tím, jaké činnosti by ve 30. letech 20. století nebyly možné, například surfování po internetu nebo výměna zpráv přes mobilní telefon. Tyto činnosti napište do hranatých závorek. Pokud je to možné, najděte alternativy, které byly reálné v té době, a запиšte je. Poté rozdejte protižidovské zákony. Každý dostane kartičku s jedním ze zákonů. Pokud je to možné, vyberte takové zákony, které ovlivňovaly životy mladých lidí. Žáci se pak seřadí podle chronologického pořadí zákonů tak, že se postaví do řady nebo do kruhu. Pak přečtou zákony nahlas v uvedeném pořadí. Otázky ohledně porozumění ihned objasněte.

Po každém zákonu účastníci porovnají zákon s denním režimem. Pokud zákon z něho zakazuje nebo znemožňuje nějakou činnost, tuto položku v denním režimu přeškrtněte.

Po přečtení několika zákonů se spolu s účastníky podívejte na funkce zákonů, které jste shromáždili na začátku cvičení. Plní tyto zákony funkce, které účastníci obecně přisuzují zákonům? Pokud ne, přeškrtněte/zakryjte příslušný výraz tak, aby funkce již nebyla vidět. Tento postup opakujte po přečtení dalších zákonů.

Po přečtení všech zákonů nahlas se účastníci podívají na svůj omezený denní režim.

K vyhodnocení můžete využít následující otázky

- Co zůstalo z běžných každodenních činností?
- Jak by vypadal váš den, kdyby pro vás platily tyto zákony? Přidali byste do svého dne jiné aktivity?
- Co by vám zabralo více času?
- Co by se stalo ve vašem dni důležitějším než nyní?
- Který ze zákonů nebo zákazů vám nejvíce utkvěl v paměti? Proč?

Reflexe

Pro závěrečnou diskusi s účastníky můžete položit následující otázky:

- Které z funkcí zákonů, které byly zmíněny na začátku, nyní zůstaly?
- Jaké byly cíle a účinky nahlas přečtených zákonů?

Níže uvedený seznam protižidovských nařízení je jen velmi stručnou a zjednodušenou verzí všech opatření omezujících práva Židů, která byla přijata. Úplný počet všech protižidovských nařízení lze jen těžko vyčíslit. Nařízení byla vydávána různými institucemi – od vlády přes jednotlivá ministerstva (zemědělství, obchodu, školství), po obecní úřady. Jejich počet dosáhl až 2000.

.....
22. března 1933 Zahradníky se mohou stát pouze čestní lidé německé nebo příbuzné krve.

.....
25. dubna 1933 Židé jsou vyloučeni ze sportovních a tělovýchovných klubů.

.....
4. května 1933 Všichni židovští dělníci a zaměstnanci veřejných úřadů jsou propuštěni.

.....
22. srpna 1933 Židům je zakázáno koupání v bazénu ve Wannsee.

.....
10. července 1935 Mladým Židům je zakázáno účastnit se vycházek se skupinou více než 20 osob.

.....
17. srpna 1938 Židé musí ke svému jménu připojit jako druhé jméno „Izrael“, židovské ženy jméno „Sára“.

.....
12. listopadu 1938 Židům je zakázáno navštěvovat kina, divadla, operu a koncerty.

.....
15. listopadu 1938 Židovským dětem není nadále dovoleno navštěvovat veřejné školy.

.....
1. září 1939 Židé nesmějí vycházet na ulici mezi 20. hodinou večerní (v létě 21. hodinou) a 6. hodinou ranní.

.....
23. září 1939 Židé musí odevzdat rozhlasové přijímače.
.....

.....
4. července 1940 V Berlíně mohou Židé nakupovat potraviny pouze od 16 do 17 hodin
.....

.....
19. červenec 1940 Židé musí odevzdat telefonní přístroje.
.....

.....
2. srpna 1941 Židé nesmí využívat obecné knihovny.
.....

.....
1. září 1941 Židé starší 6 let musí nosit žlutou hvězdu s nápisem „Jude“.
.....

.....
18. září 1941 Židé potřebují policejní povolení k opuštění místa svého bydliště.
.....

.....
23. října 1941 Židé mají zakázáno emigrovat.
.....

.....
14. února 1942 V pekárnách a cukrárnách musí být vyvěšeny nápisy, že dorty a zákusky se nebudou prodávat Židům a Polákům.
.....

.....
17. února 1942 Židům není povoleno kupovat noviny a časopisy.
.....

.....
26. března 1942 Židovské byty musí být označeny „židovskou hvězdou“.
.....

.....
24. dubna 1942 Židům není povoleno používat veřejnou dopravu.
.....

.....
15. května 1942 Židé dále nesmí chovat domácí zvířata.
.....

.....
11. června 1942 Židům nebude poskytován přiděl cigaret a doutníků.
.....

.....
12. června 1942 Židé musí odevzdat elektrická a optická zařízení, jízdní kola, psací stroje a gramofonové desky.
.....

.....
20. června 1942 Je zakázána výuka Židů ve všech školách.
.....

.....
26. června 1942 Židům je zakázáno používat automaty na jízdenky.
.....

.....
10. července 1942 Je zakázáno prodávat čerstvé mléko Židům.
.....

.....
7. srpna 1942 Poláci a Židé nemohou u soudu vypovídat jako svědci proti Němcům.
.....

.....
9. října 1942 Židům není povoleno nakupovat knihy.
.....

.....
16. února 1945 Spisy, jejichž tématem je protižidovská činnost, mají být zničeny.
.....

Leden 1939 Zaváděná opatření omezující práva a pobyt emigrantů.

Leden 1939 Zaváděná první protižidovská opatření – zákaz zaměstnání Židů ve státní správě.

Březen 1939 Veškeré platby Židům smí být vypláceny pouze na tzv. vázaný účet. Z tohoto účtu smí Židé vybírat pouze malou částku každý týden.

Březen 1939 Židé nesmí prodat ani darovat svůj zbylý majetek.

21. června 1939 Na území Protektorátu vstupují v platnost norimberské zákony. To znamená, že každý, kdo má alespoň jednoho prarodiče Žida, je považován za Žida nebo židovského míšence.

Léto 1939 Zákaz vstupu Židů na městské plovárny a veřejná koupaliště.

Léto 1939 Zákaz výuky židovských dětí na německých školách.

Léto 1939 Židé nesmí používat stejné místnosti s árijci v nemocnicích a sanatoriích.

Léto 1939 Židé nesmí používat stejné místnosti s árijci v kavárnách, hostincích, restauracích apod.

1. září 1939 Je zaveden přidělový systém na potraviny, oděvy a mýdlo pro všechny obyvatele Protektorátu Čechy a Morava.

To znamená, že každý mohl koupit pouze omezené množství potravin, oblečení, obuvi, látek, hygienických potřeb. Množství do každé domácnosti bylo podmíněno počtem členů domácnosti, jejich věkem, pohlavím a zaměstnáním.

Přidělené zboží směli odebírat pouze v jednom konkrétním obchodě.

Příděly Židů byly menší než příděly ostatních obyvatel Protektorátu.

podzim 1939 Povinnost okamžitě odevzdat rozhlasové přijímače.

podzim 1939 Zákaz vycházení po 20. hodině pro Židy.

podzim 1939 Židé jsou vyloučeni ze všech spolků.

podzim 1939 Židé nesmějí navštěvovat sportovní hřiště ani jako diváci.

zima 1940 Židům jsou zakázány návštěvy divadel a kin.

zima 1940 Zákaz vstupu a pobytu Židů ve všech veřejných sadech a zahradách (dnes parcích).

zima 1940 Občanské legitimace Židů musí být označeny červeným písmenem J.

.....
léto 1940 Pro Židy stanovena nákupní doba od 11 do 13 a od 15 do 16.30 hodin.
.....

.....
léto 1940 Židům je zakázán vstup do všech kaváren a restaurací.
.....

.....
léto 1940 Zákaz přijímání židovských žáků do českých škol.
.....

.....
podzim 1940 Omezení dopravy v tramvajích pro Židy. Židé smí jezdit jen poslením vozem soupravy, má-li tramvaj dvě plošiny. Má-li tramvaj jen jeden vůz, jsou Židé z dopravy vyloučeni.
.....

.....
podzim 1940 Židům je zakázáno měnit bydliště a opouštět jeho obvod.
.....

.....
podzim 1940 Židům je zakázán přístup do lesů.
.....

.....
podzim 1940 Židům je zakázán přístup do některých ulic v centru Prahy.
.....

.....
zima 1941 Židům jsou odňaty telefony.
.....

.....
zima 1941 Židé musí odevzdat kožešinové a vlněné oblečení.
.....

.....
zima 1941 Židům je odebrán příděl jablek.
.....

.....
zima 1941 Židé nesmí dostávat poukázky na šaty.
.....

.....
zima 1941 Židé jsou povinni vrátit rybářské lístky - zákaz rybaření.
.....

.....
léto 1941 Židé nesmějí dostávat příděl cukru.
.....

.....
léto 1941 Židům jsou odebrány příděl luštěnin.
.....

.....
29. 9. 1941 Uzavřeny všechny synagogy a židovské modlitebny.
.....

.....
podzim 1941 S Čechy, kteří pomáhají Židům, bude dále jednáno jako se Židy.
.....

.....
podzim 1941 Židé nesmí opustit obec nebo obvod bydliště bez policejního povolení.
.....

.....
podzim 1941 Židům je zakázán vstup do veřejných knihoven.
.....

.....
podzim 1941 Židům zakázáno kouřit tabák a obstarávat si tabákové výrobky.
.....

.....
podzim 1941 Židé smí používat pouze nejnižší třídu vlaků.
.....

.....
podzim 1941 Židé mají zakázáno odebírat holící mýdlo.

.....
podzim 1941 Je zakázáno poskytnout Židům ovoce a cukrovinky.

.....
podzim 1941 Je zakázáno prodat nebo darovat Židům marmelády a džemy.

.....
podzim 1941 Je zakázán prodej sýrů Židům.

.....
podzim 1941 Zákaz prodat nebo darovat Židům ryby, drůbež nebo zvěřinu.

.....
podzim 1941 Židé nesmí odebírat cibuli.

.....
podzim 1941 Židé ztrácejí nárok na plat v době nemoci a na rodinné příplatky.

.....
podzim 1941 Židé ztrácejí nárok na placenou dovolenou.

.....
podzim 1941 Židé ztrácejí nárok na příplatek za práci přesčas, o nedělích a svátcích.

.....
podzim 1941 Židé smí být zaměstnání pouze odděleně od ostatních zaměstnanců.

.....

.....
podzim 1941 Židé nesmí používat trolejbusy a autobusy.

.....
podzim 1941 Židé mají zakázáno prodat nebo darovat majetek, který jim zbyl.

.....
16. 10. 1941 Odjíždějí první transporty z Prahy.

.....
podzim 1941 Zákaz vystěhování Židů z Říše a z Protektorátu

.....
24. 11. 1941 Začátek transportů do koncentračního tábora Terezín.

.....
leden 1942 Je zakázán prodej českých novin a časopisů Židům.

.....
Leden 1942 Židé musí odevzdat lyže a jízdní kola.

.....
Leden 1942 Židé musí nahlásit a posléze odevzdat psy, kočky a okrasné ptactvo.

.....
Červen 1942 Židovské školy jsou uzavřeny. Zákaz vzdělávání židovských dětí.

.....

ŽIVÁ KNIHOVNA

INSTITUT TEREZÍNSKÉ INICIATIVY

Komentář lektora

Aktivita nejlépe funguje, když se žáci ve skupině znají a probíhá v bezpečném prostředí, kde jsou žáci ochotní navzájem sdílet svou každodenní rutinu. Je užitečné, pokud mají předem nějaké znalosti o období nacismu. Můžete zpracovat příběh člověka, který byl pronásledován během holocaustu, nebo vytvořit myšlenkovou mapu k tématu, aby jste zjistili, jaké mají žáci znalosti o tématu. Je důležité, aby měl lektor základní znalosti o tomto období (v Německu), aby mohl dát do souvislosti otázky účastníků.

Výsledkem metody je většinou to, že studenti jsou motivováni k přemýšlení o situaci, v níž Židé v tomto období žili. Vzbuzuje to empatii k lidem, kteří tyto zákony zažili. Propojením těchto omezení s každodenním životem studentů se u nich rozvíjí pocit poznání, jak mechanismus zákonů ovlivňuje život lidí.

Potkáváte se s lidmi, kteří jsou vám názorově, postojově, hodnotově vzdáleni? O tématech, na kterých se neshodnete, s nimi mluvíte nebo se jim spíše vyhýbáte? Potkáváte se s lidmi z menšinových skupin? Umíte s nimi navázat vztah bez obav a předsudků?

Jednou z možností, jak ve třídě bezpečně sdílet neshoditelné, je otevřít, byť jen na jeden den, živou knihovnu. V této knihovně jsou namísto knih lidé, kteří jsou ochotni sdílet s ostatními svůj život, své zkušenosti, názory a postoje. Živou knihou může být pamětník, odborník, aktivista nebo někdo, kdo je z důvodu své národnosti, zdravotního handicapu, sexuální orientace či přesvědčení částečně nebo úplně vyloučen z většinové společnosti.

Koncept živé knihovny vznikl v roce 2000 v Dánsku a postupně jej začala realizovat většina států Rady Evropy. V Česku byl tento koncept poprvé představen v roce 2007 Organizací na podporu a integraci menšin (OPIM). Postupně tento model adaptovaly další organizace, kromě OPIM v ČR nejznámější živou knihovnu zajišťuje Amnesty international.

Amnesty international a další organizace dlouhodobě pracující s konceptem živé knihovny vám mohou doporučit proškoleného dobrovolníka, který má s tímto formátem besedy zkušenost. Nebo si pozvěte někoho z vašeho okolí, kdo má zkušenost s tématem, kterému se chcete věnovat.

Metodika a postup přípravy:

Když se snažíme porozumět nějakému jevu, seznámit se s událostí, pochopit, jak události, okolnosti nebo rozhodnutí ovlivňují život jednotlivce a celé společnosti, můžeme nastudovat množství odborné literatury a vytvořit si názor na základě teorií nebo statistik. Suchá fakta však

pro žáky postrádají jakoukoliv záživnost. Díky příběhu člověka, kterého potkali, si žáci snáze osvojí vědomosti nebo zaujmou postoj, mohou informace z teorie nebo z médií konfrontovat s vlastní empirickou zkušeností.

Živou knihovnu můžete také „navštívit“, když chcete žákům zprostředkovat mnohovrstevné, teoreticky těžko uchopitelná a nejednoznačná témata. Vybírejte „knihy“ tak, aby přinášely různé pohledy a zkušenosti nebo třeba i zcela opačné názory. Nezapomeňte předem ošetřit situaci tak, aby se žáci s hosty nepohádali, nebo aby se hosté nepohádali mezi sebou. Optimální počet „živých knih“, které žák potká v rámci jedné akce, je tři.

Jako živou knihu zveme lidi, kterých se zvolené téma osobně týká: může jít o příslušníka zvolené menšiny (národnostní, náboženské, sexuální nebo jiné), pamětníka holocaustu či jeho potomky, člověka, který se daným tématem intenzivně zabývá, například historika nebo umělce. Tato metodika představuje jeden ze způsobů, jak se mohou žáci na besedu připravit.

POPIS AKTIVITY

Věk

Od 11 let

Doba trvání

90 minut

Pomůcky

Medailon hosta / „anotace“ živé knihy, pracovní list, psací potřeby

Průběh aktivity

■ Zvolte téma

Dříve než budete s někým dělat rozhovor, je

dobré se teoreticky připravit. Žáci by měli o tématu, období nebo problému něco vědět. Pomůže jim to klást doplňující otázky a lépe chápat někdy poněkud nesourodé povídání.

- život menšin
- uprchlíci ve vaší zemi, obci, ...
- LGTB+
- moderní dějiny
- regionální problematika
- politické, náboženské, sociální otázky
- jakékoliv téma, které rozděluje třídu

■ Vyberte živé knihy

Můžete vybírat podle „katalogu“ organizace, která organizuje živou knihovnu (např. Amnesty International) nebo oslovte vhodné hosty sami. Od každé živé knihy získáte krátký životopisný medailonek. Zároveň oslovené hosty seznámte s pravidly tohoto formátu besedy.

■ Co obnáší příprava živé knihovny

■ Zajištění prostoru

Počítejte s tím, že budou probíhat paralelně tři nebo více besed zároveň. Zvolte prostory tak, aby se hosté vzájemně nerušili.

■ Příprava medailonků hostů

Medailonek by měl obsahovat základní informace – kolik je hostu let, odkud pochází, pokud je to relevantní, jaké je nebo bylo jeho povolání nebo kulturní pozadí, kterých témat nebo kterých období moderních dějin se jeho příběh týká. Medailonek by neměl být delší než půl stránky...

Příklad fiktivního medailonu:

„Josef Novák se narodil v roce 1927 v Chrudimi. Jeho otec zde provozoval malý obchod s drogerií. Josef studoval obchodní akademii a poté nastoupil do obchodu svého otce. Za druhé svě-

tové války ukryvali tříčlennou židovskou rodinu. Obě rodiny válku přežily. V roce 1952 přišla rodina o obchod. V roce 1969 Josef emigroval a do roku 1991 žil v Rakousku. Nyní žije částečně v Chrudimi a v rakouském Grazu.“

■ Moderace.

Moderátor pro každého hosta (viz rámeček) je důležitý zejména při kontroverzních tématech, kdy hrozí, že může dojít ke konfliktu.

Tipy pro moderátora

Je možné, že bude potřeba, abyste rozhovor moderovali. Používejte jednoduché a srozumitelné otázky. Nevkládejte do otázek odpovědi, nepodsouvejte své názory a očekávání. Když položíte otázku „Jaké bylo vaše dětství?“ dozvíte se pravděpodobně víc než v odpovědi na otázku „Asi jste měl těžké dětství, že?“

Budete také potřebovat otázky, kterými si ujasníte, ve které části příběhu právě host je. Například: „Dokázala byste si vzpomenout, ve kterém roce se to stalo?“

Je dobré mít v zásobě několik otázek, použijte je však opatrně: např. v případě, že budete chtít živou knihu vrátit k tématu, pokud příliš odbočí, případně pokud vás bude zajímat něco konkrétního. Stává se, že někdo raději odpovídá na otázky, než by směřování rozhovoru vybíral sám.

Pokládejte také otevřené otázky, ve kterých se budete zajímat o pocity, hodnocení a názory živé knihy. Například: „Jak jste se při tom cítil?“ Otázky, které by mohl host vnímat jako kritiku, formulujte velmi opatrně. Otázka: „Myslíte si dnes / s odstupem času, že jste v této situaci mohla udělat něco jinak?“ je lepší a méně nebezpečná, než „Proč jste něco neudělala?“

■ Průvodce pro hosty

Jeho rolí je zajistit pro „živé knihy“ komfort – uvítání, usazení, občerstvení, průvodce po škole, atd. Této role se může ujmout moderátor nebo některý ze žáků.

■ Přesný program.

Je důležité, aby každý věděl – žáci i hosté, kdy a kde má být.

■ Časová dotace

Příprava na besedu (45 min) může proběhnout i v jiném dnu před plánovanou besedou. Součástí přípravy je práce s medailonkem hosta, rozdělení žáků do skupin a jejich seznámení s pravidly rozhovoru.

Beseda (90 – 110 min): Počítáme s tím, že každý navštíví tři živé knihy. Na každou má čas 20 – 30 minut. Důležité je, aby byl čas předem daný a žáci i hosté věděli, že tento čas nemohou přetáhnout. Tuto dobu dodržujeme i v případě, že host mluví hodně zajímavě a zůstávají nezodpovězené otázky. Všechny rozhovory musí končit ve stejnou dobu, aby bylo možné přejít k další knize. Celkově by návštěva knihovny neměla přesáhnout 90 minut. Po této době jsou hosté i žáci unaveni a postupně ztrácí pozornost.

Při plánování živé knihovny nezapomeňte do celkového času započítat také přestávky na výměnu knih.

Reflexe (45 min): Můžeme zvolit společnou reflexi s hosty, ale v každém případě je třeba se k aktivitě vrátit po odchodu hostů nebo následující den/vyučující hodinu.

■ Příprava žáků na návštěvu „živé knihovny“

Oznamte žákům, že jste do školy pozvali hosty, abyste jim poskytli možnost prozkoumat události nebo jevy, kterými se v hodinách zabýváte, a to z úhlu pohledu člověka, který je zažil nebo zažívá. Řekněte, že tito lidé jsou jako knihy, jejichž příběh již byl napsán, vy jej už nemůžete změnit, ale můžete se dozvědět mnohem víc, než co je na první pohled zřejmé. A také, že na rozhovor s živou knihou je potřeba se připravit.

Rozdělte žáky do vhodných pracovních skupin podle své zkušenosti (páry, trojice...). Každý žák dostane medailonky všech hostů a tabulku z pracovního listu, případně si takovou tabulku mohou sami vytvořit. Podle potřeby upravte jednotlivé řádky.

Vyzvěte žáky, aby na základě medailonků vyplnili pracovní list.

Přečtěte spolu medailon hosta – anotaci „živé knihy“. Do levého sloupce tabulky pracovního listu žáci zapíšou co nejvíce událostí z hostova života: Kdy chodil do základní školy? Kdy byl plnoletý? Kdy se staly důležité události v jeho životě?

Do druhého sloupce zapíšou události z historie nebo společnosti, které mohly ovlivnit hostův život nebo názory (vypuknutí války, revoluce, povodeň, přijetí nebo zrušení relevantních zákonů a vyhlášek atd.) Umožněte jim průzkum v dostupných zdrojích. Události v pravém sloupci by měly korespondovat s tím, co si přečetli v medailonku.

Vyzvěte žáky, ať si pro hosta připraví sadu otázek (nejméně dvě). Inspirací mohou být následující okruhy:

- hostovo dětství (ve vztahu k událostem nebo jevu, kterých se setkání týká),

- běžný život (práce, rodina, volný čas...),
- jeho vnímání a prožívání některých událostí, které se týkají zvoleného tématu,
- jeho zpětné hodnocení některých událostí,
- motivace hosta zabývat se daným tématem.

Dále žáci zformulují vhodnou žádost o návrat k tématu, pokud by host příliš odbočil od tématu nebo se nechal unést a začal moralizovat, kritizovat apod.

Pracovní list vyplňte pro každého hosta zvlášť.

Před samotným setkáním žákům vysvětlíte pravidla besedy:

- Nepřerušujte živou knihu necitlivě při vyprávění.
- Neklad'te příliš mnoho otázek. Vaším záměrem je nechat hosta mluvit, případně ho k tomu povzbudit.
- Pozorně poslouchajte a udržujte oční kontakt, občas přitakejte, přikývněte. Buďte uvolnění, nespěchejte.
- V žádném případě se nepouštějte do sporu! Cílem rozhovoru není polemika s živou knihou, její poučování a přesvědčování.
- Respektujte důvěru, kterou ten člověk projevil tím, že o svém životě otevřeně vypráví. Jakmile vycítíte, že by mohlo dojít ke konfliktu, ustupte. Člověk nemůže změnit minulost ani mnoho věcí, které jsou v jeho životě dané tím kde, kdy a komu se narodil, svou zdravotní kondici, dokonce ani rozhodnutí, která udělal v minulosti.
- Pokud bude mít host předsudky, můžete se zeptat, proč si to myslí, ale nepokoušejte se mu jeho názor vyvrátit. Napsanou knihu nemůžete změnit.

■ Setkání s „živými knihami“.

Moderátor nebo určený žák hosty přivítá a usadí je v prostoru, kde bude probíhat beseda. Zajistí hostům komfort v podobě pití a případně malého občerstvení.

Představí hosta a požádá ho o krátký úvod. Hlídá čas. Chvilu před koncem upozorní na konec časového limitu.

Předem se rozhodněte, jestli přechází hosté nebo skupinky, a dbejte na synchronizované přechody.

Všechno, co s námi živé knihy sdílejí, či už jde o pamětníky, lidi, kteří jsou součástí nějaké menšiny, nebo odborníky, je směsí faktů a názorů. Obojí je důležité. Způsob, jakým lidé rozumějí událostem, jak na ně vzpomínají, jak je prožívají, je sám o sobě velmi důležitý. Když děláme rozhovor s živou knihou, je důležité hosta ujistit, že nás zajímá právě jeho pohled na události, jeho individuální zkušenost, že stojíme o to slyšet jeho příběh.

Když beseda skončí, poděkujte a ujistěte hosta, že to pro vás bylo zajímavé setkání. Možná se bude host chtít dozvědět něco o vás. Je slušností odpovědět, i on vám o sobě hodně řekl. Pokud ze setkání s hosty má vzniknout nějaký výstup (nahrávka, referát, rozhovor do školního časopisu apod.), sdělte jim, jak a k čemu výstupy použijete. Ujistěte je, že pokud budou mít zájem, svou práci jim poskytnete.

■ Reflexe

Po uzavření knihovny (odchodu hostů) se společně se žáky vraťte k slyšenému alespoň krátkou reflexí. Dejte žákům prostor, aby vyjádřili svoje pocity a myšlenky formou, která je pro ně bezpečná. Můžete zvolit některou formu reflexe v kruhu nebo mohou k utřídění myšlenek využít formu volného psaní, případně krátké eseje. Jako formu pokračování můžete informace od živé knihy srovnat s odbornou literaturou, archivy atd.

Poznámky

■ Jednotlivé kroky aktivity je možné zkrátit nebo zredukovat, ale je dobré, aby byly všechny součástí přípravy. Kontext můžete vytvořit krátkým výkladem. Seznámení se s medailonkem a příprava otázek jsou však důležité, protože někteří lidé začnou krátkým úvodním slovem a pak raději odpovídají na otázky žáků.

■ Jiní naopak mluví dlouho. Pak je dobré hosta před koncem vymezeného času zastavit a dát prostor žákům, aby položili hostovi otázky – buď z připravených, nebo takové, kterými reagují na hostovo povídání.

■ Někdy se stane, že je host historicky nebo fakticky nepřesný. Správné informace žákům doplňte až v další hodině, nikdy hosta neopravujte. V případě nevyhnutnosti zformulujte rozdílnou informaci do otázky.

■ Zejména v případě složitých, polarizujících témat je vhodné, aby s každou živou knihou byl moderátor, který zajistí neutralitu a dokáže zabránit případnému konfliktu.

■ Obdobnou přípravu můžeme využít, když chystáme besedu s jediným hostem. Stejně se seznámíme s medailonkem hosta, připravíme si otázky, seznámíme žáky s pravidly rozhovoru. V rámci 90 minut se pak dá zvládnout krátká příprava i samotná beseda s hostem.

Závěrem

Živou knihovnu využíváme v rámci dalších vzdělávacích projektů jako významný zdroj informací. Zejména u složitějších, názorově polarizovaných témat, se setkání se živými knihami stává nejen cestou k uvědomění si, ale hlavně momentem, kdy jsou někteří schopni akceptovat jinakost, ptát se po příčinách a řešeních. Někdy dokonce

tato setkání mohou vést ke otevření nových pohledů na jiné lidi i na svou životní situaci.

„Vzpomínám si na třídu, kde bylo mnoho žáků se vzdělávacími a výchovnými problémy a s několika žáky s otevřeně pravicově extremistickými postoji. V druhé půlce půlročního šestidílného programu byla součástí živá knihovna, kde se setkali přeživším holocaustu, s romským aktivistou a s angažovaným studentem pracujícím se znevýhodněnou mládeží. Jeden ze studentů nám po posledním setkání napsal, že právě díky živé knihovně si uvědomil, že nezmění, co se v minulosti stalo, ani známky, které už má na vysvědčení. Ale nemůže z toho vinit ostatní. Sám musí pracovat na tom, aby v životě něco dokázal. Maturovat může i na učňáku a třeba pak jít i na vysokou.“

Zejména u lidí z marginalizovaných skupin se ve zpětných vazbách objevuje věta: „Když to dokázal on, mohu to dokázat i já“. Živou knihovnu zařazujeme do seminářů pro studenty i do seminářů pro učitele. Jak sami říkají: „Takové přímé svědectví zanechá mnohem víc než jakákoliv teorie.“

VZOR PRACOVNÍHO LISTU

PŘÍKLAD

Medailonek pana Josefa Nováka

Josef Novák se narodil v roce 1927 v Chrudimi. Jeho otec zde provozoval malý obchod s drogerií. Josef studoval obchodní akademii a poté nastoupil do obchodu svého otce. Za druhé světové války ukřývali tříčlennou židovskou rodinu. Obě rodiny válku přežily. V roce 1952 přišla rodina o obchod. V roce 1969 Josef emigroval a do roku 1991 žil v Rakousku. Nyní žije částečně v Chrudimi a v rakouském Grazu.

	události ze života hosta	události „velké historie“
1930 – 1939		
1940 – 1949		
1950 – 1959		
1960 – 1969		
1970 – 1989		
After 1990		

Pana Josefa Nováka bych se chtěl(a) zeptat

1).....

2).....

PODĚKOVÁNÍ

Rádi bychom poděkovali všem, kteří se podíleli na úspěšné realizaci projektu, speciálně partnerům projektu – Nadaci Milana Šimečku, Anne Frank House a Anne Frank Zentrum a také autorům textů.

Zvláštní poděkování: Flavio Bollag, Hana Čadová, Veronika Dočkalová, Peter Drál, Thomas Elmecker, Ivana Gabařová, Kristina Grečková, Bettina Kirnbauer, Florian Klinz, Tomáš Kraus, Sascha Lenhartz, Danielle van der Meer, Karen Polak, Viktor Pončák, Levien Rouw, Radana Rutová, Čeněk Růžička, Clemens Schnettgen, Zuzana Schreiberová, Michal Schuster, Marie Smutná, Nina Spišiaková, Eliška Ševčíková Waageová, Tereza Štěpková, Mateusz Trojański, Cihan Tekeli, Emil Voráč, Kathrin Ziemens.

Projekt „Nechte mě být, jaká jsem. Hledání konstruktivního dialogu v polarizované společnosti“ byl spolufinancován Europe for Citizens Programme of the European Union, Ministerstvem školství, mládeže a sportu a Nadačním fondem obětí holocaustu.

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

NADAČNÍ FOND OBĚTEM
HOLOCAUSTU
FOUNDATION FOR
HOLOCAUST VICTIMS

Podpora Evropské komise, MŠMT a NFOH na výrobu této publikace neznamena schválení obsahu. Tento odráží pouze názory autorů, a poskytovatelé dotace nemohou nést odpovědnost za jakékoli použití informací v publikaci obsažených.

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

